ՅՈՅՍ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻՒ 13 ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ՕԳՈՍՏՈՍ

ՅԱՐՄԱՇ
ԻՏՊԱՐԱՆԻ ՁԱՐԻՆԱՓԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԻՆ ՎԱՆՔԱՑ
1865—ՌՑԺԴ

ԱՆՈՒԱՆՑ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ*

Ջ. Տ. Պօղոս Ս. Արքեպիսկոպոս Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, «3 օրինակ»
Տ. Սարգիս Արքեպիսկոպոս Նախկին Պատրիարք
Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Պրուսայի
Տ. Իսահակ Արքեպիսկոպոս . փոխանորդ Ս. Երուսաղէմի
Տ. Ներսէս Արքեպիսկոպոս Վարժապետեան

ԱՍԱՐԻՈՒԽ

Տ. Յովհաննէս Քահանայ

ԱՏԱԲԱԶԱՐ

Տ. Անդրէաս Քահանայ
Տ. Նիկողոս Քահանայ
Աղեկսանդր Կիւմիւշեան
Անանիա Ադաբեան
Անդրանիկ Խնտամեան «Պօլս»
Առաքել Ներկարարեան
Աստուածատուր Տ. Յ. Մաղաքեանց
Արսէն Մխիճեան
Մ. Բարսեղ Ֆէնէռճեանց
Գարեգին Նիկողոսեան «Պօլս»
Գրիգոր Ղարիպեան
Տ. Յ. Գ. Ղաւաշճանեան
Մ. Գրիգոր Ղօճամանուկեան
Գրիգոր Յ. Վարժապետեան
Դպրոց Ս. Հրեշտակապետի
Դպրոց Ս. Կարապետի
Դպրոց Ս. Լուսաւորչի
Դպրոց Ս. Ստեփաննոսի
Եփրեմ Ս. Վարժապետեան
Թադէոս Ռեհումճղեան
Մ. Թորոս Սարգիսեան
Խաչատուր Կարապետ Երամեան
Կարապետ Ղարատումանեան
Մ. Կարապետ Գումուշեան
Կարապետ Փայտախեան
Համբարձում Մելոսեան
Մատաթիա Ադամեանեան
Մարուքէ Ս. Շահէրպէեան
Մ. Մարտիրոս Գիւմիշեան
Մարտիրոս Հէրքիմեան
Մեսրոպ Տ. Գէորգեան
Մ. Մինաս Մ. Եղիայեան
Մ. Մինաս Նազարէթեան
Մկրտիչ Փանչեան
Մ. Մկրտիչ Գիւմիշեան
Մնացական Ս Գալիկեան
Մ. Յակոբ Ղարիպեանց
Յակոբ Զիլինկիրեան
Մ. Յարութիւն Առէմեան
Յարութիւն Եղաւեան
Յարութիւն Թումմուեան «Նկմտցի»
Մ. Յովհէր Տիմիճեան
Յովհաննէս Աբթապտեան
Յովհաննէս Մարտիրոս Զրնարեան
Յովհաննէս Ներկոտոր Պօղոսեան
Յովհաննէս Գիւզլար Ֆէնէրճեան
Ի. Յովհաննէս Կանջուկեան
Յովհաննէս Տ . Մկրտչեան
Պետրոս Ալինեան
Պետրոս Մ. Գալուեան
Մ. Պետրոս Մ. Սամուէլեան
Մ. Սահակ Տ. Ստեփանեան
Սահակ Արսէն Երամեան
Յարդիս Նէմիկեան
Մ. Սարգիս Թառիկեան
Մ. Սարգիս Մ Բարսեղեան
Ստեփան Թօմմուլեան
Մ. Ստեփան Բարմաքըզեան
Յովհան Փոլանթիով «Նախիջևանցի»
Մ. Ստեփան Մ. Պազտիկեան
Մ. Վարդերես Թօփուզեան
Տիգրան Մ. Սարգիս Գալիկեան
Քերովբէ Բ. Նազարէթեան

ԱՐԱԲԿԵՐ

Մինաս Մ . Ստեփան Թաշճեան

ԱՐՄԱՇ

Տ. Կարապետ Քահանայ
Տ. Ստեփան Քահանայ
Ահարոն Տ. Մալխազոց
Գէորգ Մ. Յարութիւնեան
Մ. Գրիգոր Աչխալեան
Կարապետ Ներսէսեան
Կարապետ Յ. Թումմասեան
Մինաս Մալխազոց
Մկրտիչ Գարագաշեան
Յակոբ Մ. Հայրապետեան
Յարութիւն Փիլիկեան
Մ. Յարութիւն Մ. Սաեղեանեան
Յարութիւն Երկաթագործ
Յովհաննէս Տ. Սահակեան
Մ. Յովհաննէս Սափրիչ
Սարգիս Մկր . Թօզլաճեան

ԱՐՍԱՆՊԵԿ

Տ. Մարտիրոս Տ. Յովակիմ Քահանայք
Խաչատուր Վարժապետ Թորոսեան
Խաչիկ Կակաբեան
Կարապետ Պէզճեան
Հրաչ Տ. Կարապետեան
Մ. Սարգիս Մ. Ալէքսանեան

ԲԱՂԵՐԳ

Գրիգոր Ս. Աբգեպիսկոպոս

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Տ. Տ. Եսայի Ս. Արքեպիսկոպոս Պատ. Ս. Երուսաղէմի ։
Թանգարան Ս. Յակոբու վանաց

ԶՄԻՒՌՆԻԱ

Տ. Յակոբ Քահանայ Պալապանեան
Ադամ Մ. Ս. Ղանձալեան
Գրիգոր Զիլինկիրեան
Հայրապետ Շահինէպիլեան
Ղուկաս Պալթազարեան
Յարութիւն Զինճիրճեան
Նուսար Գազազղըեան
Ստեփան Յովհաննէս Տէտէեան
Վրթանէս Կիւրեղեան

ԹԱՄԼԸՃ

Տ. Սահակ Քահանայ

ԹԱՍԿԱԼ

Տ. Արսէն Քահանայ
Եսայի Վաշմանեան
Ղազարոս Մ. Զալըճեան
Սիմոն Մ. Սիմոնեան
Վարդերես Թաշճի
Փիլիպպոս Մարտիրոսեան

ԿԱՐԻՆ

Յարութիւն Ս. Արքեպիսկոպոս
Տ. Գրիգոր Տ. Մ. Բագրատունին
Ընդհերցարան Աշխարհանաց ընկ.
Յարութիւն Ա. Վէնէվիւզեան
Յարութիւն Մուշեղեան
Սարգիս Էֆէնեան Խ. Էնֆիյէճեան

ԿԷՄԼԷՅԻԿ

Յովհաննէս և Վարդան Էքմէքճի Գէորգեան

ԿԷՅՎԷ ՄԻՋԱԳԻԻՂ

Առաքել Յ. Մ. Երամեան
Բարսեղ Մ. Մարտիկեան
Գրիգոր Տ Եփրեմեան
Եփրեմ Գ. Տ. Պօղոսեանց
Խաչատուր Յ. Տօնիկեանց
Խաչատուր Մ. Հ. Թաշախեանց
Կարապետ Յ. Էլմասեանց
Կարապետ Պղնձագործ Ասատուրեան
Կարապետ Ս. Բէլիկեանց
Համբարձում Գ Ամմանասեանց
Համբարձում Յ. Հովսեանց
Ղազարոս Մ. Մահակեանց
Մարտիրոս Մ. Ս. Ադամեանց
Մկրտչէ Գ. Գալֆայեանց
Մկրտչէ Կ. Զալըճանց ։
Մկրտիչ Յ. Խաչատապիեան
Յակոբ Պատուելի Պէլլերեանց
Յակոբ Մ. Կէրէսեանց
Մ Յակոբ Գերբեանց
Յարութիւն Երամեանց
Յարութիւն Ս. Պալաճեանց
Յովակիմ Պղնձագործ Ներվիչեանց
Յովակիմ Յ. Տէրտէրեանց
Յովակիմ Մ Գ. Սէրվիչեանց
Յովհաննէս Խ. Գազազեանց
Յովհաննէս Գ. Երվիկեանց
Յովհաննէս Ի. Պըշտրկըեան
Յովհաննէս Յ. Զալըճեան
Նշան Պղնձագործ Նազարէթեան
Պետրոսիկ Պ. Մ. Երամեանց
Պօղոս Չամհատագործ Պէլլերեան
Սարգիս Յ. Սահակեան
Սարգիս Մ. Մ Գազազեանց
Սիրարէ Կ. Տօնիկեանց
Սէրոբէ Յ. Էլմասեան

ԿԷՕԼ ԲԱԶԱՐ

Խաչատուր Թիւթիւնճիւ Յակոբի

ԿԻՒՒԼԷ

Տ. Պօղոս Քահանայ
Պարոյր
Մ. Համբարձում
Մ. Յովհաննէս Նալբանդեան

ԿՊՕԼԻՍ

Աղէքսան Վարդապետ Ուսնճեան
Ահարոն Վ. Սմբատ

---

*Կինդրուի Արդի Գործակալներէն որ ցուցակէս դուրս ձեռագործ քաժան, բրտց անուններն օր չստացած։

ՅՈՅՍ
ԱՄՍԱԳԻՐ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՐԱՆԻՑ ՍՈՒՐԲ ՈՒԽՏԻՍ

ՑԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ Տ. Տ. ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՄԱՂԱԲԵԱՆՑ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՑԱՐՄԱՇ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԶԱՐԻԱՓԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ Վ. ԱՆԱՑ
1865—ՌՅԺԴ

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տ· Տ· ՄԱՏԹԷՈՍԻ ՍՐԲԱԶՆԱԿԱՏԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՑ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՑ

Տ· ԵՍԱՅԵԱՅ Ս· ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՑ

Տ· ՊՕՂՈՍԻ Ս· ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երբ Հայկական Թուականը իւր մէկ տա-
բեւոր չրջանին ալ աւարտելով նորոյս կսկսի ,
եւ ժամանակին հնութեամբ ծերացեալ ցան-
կալի տարեդարձի մ' յիշատակը աղդայ-
նոց սրտին մէջ նորոդ կալթնցնէ , մեր Ցոյան
ալ առաջին տարեկան չրջանը բոլորելով ան-
դամ մը իր անցելոյն վրայ աչք ձգած առեն
չկրնալով անտարբեր մեկնիլ , առիթ կուտայ
բանասէր ընթերցողաց իւր մէկ քանի դիտո-
ղութեանց ուշ դնել :

Ցիրաւի կվայելէ՝ որ պահ մը կանգ առ-
նէ մտածելու , թէ իր առաջին ոտնախոհնե-
րուն մէջ այն ղդալի չարժում տուողն ինչ
զօրութիւն էր : ինչ կերպ բունեց , ինչ վարկ
ունեցաւ , եւ իւր բաղձացեալ կէտին հասնե-
լու ինչ պակսեցաւ :

Հարկ չէ ըսել՝ որ Ցուսոյ հրատարակման
առաջին եւ միակ չարժառիթն ազդային մը-
տոց լուսաւորութեան ըստ կարի սատարելն
ըլլալով՝ առաջին անդամ իւր գծուծ կերպա-
րանքովն ու յայտնի թերութիւններով հրա-
պարակ ելլելու համարձակեցաւ . վասն զի
դիտէր եւ վստահ էր , որ միայն իւր ճակտի
ՅՈՅՍ դեղեցիկ վերատեսութիւնը , զոր ամեն
մարդ սրտին մէջ տածելու քաղցրութիւնը
կղդայ , բաւական պիտի ըլլար իր նպատակին
ու հոգին հասկցնելու , եւ թերեւս ակամայ
պակասութիւնքն ալ արդարացնելու : Ուստի
այս երկնասլադեւ զօրութենէ ի զատ ուրիշ
առիթ ունեցած չեմք ընաւ հասուցակաց աչ-
քին առջեւ հանելու այնպիսի թերթ մը՝ որոյ
նպատակին թէպէտ մեր կռմանէ ամեն ջանք
եւ աշխատութիւն պակաս եղած չէ , բայց
քան ամենայնի անմոյն համառատասխանող ար-
դիւնք մ' ալ ունենալուն վրայ չեմք կրնար
դիւրաւ մեռնք զմեզ խաբել . այսու ամենայ-
նիւ չեմք հաճիր անոնց ալ՝ որոնք իր մը դի-
տելու առեն սովորած են միշտ եղածէն ա-
ւելի կամ պակաս , եւ կամ բոլորովին տար-
բեր բան մը նկատելու :

Սակայն ներուի մեզ ըսել՝ որ արարածա-
կան կարպին մէջ չկայ եւ ոչ մէկ բան մը՝
որ ինքնին ի բնէ կատարեալ ըլլալով չարու-
նակ յառկատարութենէ ի կատարելութիւն
դիմելու ընդունակ չըլլայ . եւ դիտեմք հաւ-
ատեալ՝ որ ամեն տեսակ գործ կամ աչխա-
տութիւն ըստ ինքեան թերի , ներողութեան
արժանի , միանգամայն եւ փափաքելի է ամե-
նայն ողջամտաց , միայն թէ օր քան զօր ի
կատարելութիւն փոյթ եւ եռանդ մը նչմա-
րուի . կամ թէ ըսենք իւր տեսակին յատուկ
թերութիւններովն ալ կարեւորութիւններէ
զուրկ չըլլայ :

ՑՈՅՍՆ ապագային առնոց մէկն է , եւ քր
նորութեան նկատմամբ արդեանց համեմատա-
կան առաւելութիւններովն ազգակից հանդի-
պից հատասարութեան ալ հասած ըլլալուն դոհ
եւ ուրախ ըլլալով , կյարդէ ուղղախոհ քա-
նասիրաց համոզումը , որով « արհամարհել
պէտք չէ կըսեն , ամեն անկատար , որ իւր
ժամանակին եւ տեղւոյն համեմատ կատարելոյ
հատասար գործ կրնայ սեպնալ » :

« Նորութիւն » բառը թերեւս չատերուն
մտքին մէջ « նոր » իմաստի տարուելով ,
նոյա ակնկալին իբրեւ զօրանկիւն հնչէ ամեն
բան՝ որ իրենց ախորժակաց անհամաձայն է .
եւ ամեն խօսք որ նոր բան մը չպարունակէր
Ցուսոյ համար ուրախ եմք այս մասին՝ որ

ազնիւներ Ա֊թեներայի ընթերցողներ չէ ունեցած, որով յաճախ նոյս անպտուղ դալիքներն ալ դուշակելու պիտի պարտաւորէր այնպիսեաց անհընարին ախորժակն յագեցնելու համար ։

Ցոյսը փոխանակ նորապատում ըլլալ ուզելու՝ հերիք նաեւ իր համբաւքական պարտաւորութիւնն ըստ մասին կատարած կսեպէ ։ մինչ աչքը անցեալ դարուց աղտոտ վիճակին վրայ յառելով , անոնց քաղաքականութեան վրայ վնասութիւններ կըսէ , եւ օգտակար տեղիւթիւններ կըտայէ , եւ փորձառական հեռատեսանքներ կհաղորդէ ընթերցողաց ։ օգտակար փորձ ան սեպելով , որ մարդ այլոց դըէխէն անցածովը բան սորվի ։ Մինչդեռ ուրիշ աղտոտ ողջամիտ լուսաւորութեան ընթացքը դիտելով լաւ կհամարի նոցա օրինակին լրջութեամբ հետեւիլ մեղի պէս տգէտ մը որոյ կենաց ապահովութիւնը մի միայն սորվ մէջ կկայանայ ։ Ուստի Ցոյսն եթէ լրին պատասխանութիւն առնէք ճանչցած է , բաւական նշան մ ' է՝ որ երբէք խոստած չէ իր նպատակէն ։

Բաղդատութեան թշուառութեան վըհէն հանելու ոմանց ընելու պատրաստեալ ազդիս մէջ , ուրախ ենք՝ որ հրապարակական ուղղախոհ թերթերու կարեւորութիւնն ալ հետ դեռեւ ճանչցուիլ սկսաւ ։ եւ առանց ազդին մէջ դըէսած ընդունելութեան չափն է՝ որ ազգայնոց ուսումնասիրական եռանդեան եւ մտաց լուսաւորութեան բուն հաւաստիքը կրնամք հաստատիլ ։ ուստի եւ կհամարձակիմք ըսելու՝ թէ ազգերնիս առանց մտաց մշակութեան ուշ դընելու , նիւթական կատարելագործութեան համար պատրաստուած ամեն միջոց , եւ կրած ջանքն ու աշխատութիւնն խոպան անօգուտ եւ անպտուղ են , եւ առանց անոր ամեն հաստատութիւն ի հիմանց տապալելու բռնաւոր ձեռաց պէտք չկնայ ։

Եւ ահաւասիկ ասոր համար է՝ որ ի սրտէ չնորհակալութիւննիս նուիրելով այն ազնուասիրտ անձանց՝ որ իրենց ուսումնասէր եռանդեամբ հաճեցան ընքնայօրդոր յաժանորդագրութեամբ մեր դիտոն աշխատութիւնը պատուել , երկրորդ չրջանիս սկսած առնն անուսրակոյս եմք՝ որ աղգայինք պիտի չզլանան դարձեալ իրենց քաղցր եւ նեղուզանիս ընդունելութիւնը , մինչդեռ այս անգամ առնն բանասիրի ալ դիւրամատչելի ընելու փափաքով պիտի ալ քաւորդ մատուռ նուաղելու ընքնայօժար պիտի ըլլան ։

Երանի՛ թէ այս ակնկալութիւնը լեցուն նելու բարերարդութիւնն ունենայինք , որ միայն ազգային դրագիտութեան պարծանքը կատ եղցունէ , այլ եւ մեր թերի՝ բայց բարեջան աշխատութիւնն ալ ապարդիւն չմնար ։

ԱՄՍԱԳԻՐ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻՒ 13 — 1865 — ՕԳՈՍՏՈՍ

ՅՈՅՍ

Ա Ւ Խ Ր Ա Խ Ո Յ Ս

Երթ հեռացիր Մհնասականէս ,
Ողջոյն սիրյ ամբ Հայոց՝,
Հայոց՝ որոնց արաբրուն մէջ
Ազգասիրեան սէրն է անշէջ ։
Ո՛չմարիտ Հայն ապրի Թող չատ
Փառաց սիրով մերն Աւրարատ ։
Սլացիր փութով մերն Հայաստան
Սփոիել նորա սիրտ ախտեր ։
Ջո՛ր տուր մասեաց . կոխած ինք մինք
Զո տ՛ղութեան առաքեալ ։
Որ չեն սիրեր , կատին զիրար
Հայու անուան արժանի չեն ։
Տարբեն անցաւ , եւ այս երկրորդ
Գնդ ծագեցաւ արշալոյս ։
Առաջին քայլդ Թող այս ըլայ

Հայոյ երկրին առանձ լոյս՝
Փարատելու վշտաց խաւար
Հայ Ազգասիրեան միաբանէն ։
Թևերուդ վրայ առ ու վազէ
Խաղաղութեան աւետիս՝
Կալ Հաւազով թշնամեաց դէմ
Հայ Ազգասիրեան , առըր կրօնիս ։
Հեռ եւ նախանձ Թող հեռանան
Հրէշ ծնունդք ագիտութեան ։
Սրացիր ուրեմն՝ ՅՈՅՍ անուշակ
Ի հայրենիս Թեթևասլաց .
Մտիր այն ծոց , առ խրախոյս՝
Որ Ազգասիրեան սիրոյն գառուած .
Որ արծարծի ի սիրտ Հայուն
Սէր գիտուԹեան բաղմաբեղուն ։

ՆԻԿԱՆՈՎՀ. Բ. ԻՒԼԻՒՃԵՒՆՑ

ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԲԻԹԱՆԻԱ

Բիւթանիա երկիրն՝ որ հին ատենները Մի՛ս սիա, Միկոնիա, Մարիանտիանա անուն անուանով կճանչցուէր, արեւմտեան սահմանն էր Թրակեան Վոսփորը (Պօլսոյ նեղուցը) և Պրոպոնտոսի (Մարմարայի) մէկ մասը, Հարաւէն Բիւնատկոս (Ուլուպատ սուլի) գետը, և Ողիմպոս (Քէշիշ տաղի) լեռը։ Հիւսիսէն Եւքսինեան կամ սեւ ծովը։ Իսկ արեւելքէն Պարթենիոս (Պարթըն սուլի) գետը։ Իւր գլխաւոր գետերն են Պըսիլլի, Կոլբա, Սագարիս, Իլիոս, Բէպա, և Լիկոս*, որոնց ամենն ալ Քազկեդոն և Հերակլիա քաղաքաց մէջ տեղերէն սեւ ծովը կթափին։ Բիւթանիա՝ հիւսիսային լայնութեան 41° և 43° աստիճանաց մէջ կընայալով, և շատ գետեր ալ ունենալով ատենօք կենդանի ամեն հարկաւոր պիտոյքներով առատ էր, և ասոր համար նախնիք ասոր մէջին դաւառներն մէկ քանին Տեմպել* բարելից և զուարճալի հովիտներուն կհամեմատեն, բայց հիմայ շատ տեղերն առանց մշակութեան երեսի վրայ թողած են։

Բիւթանիոյ ծովեղերեայ քաղաքաց գլխաւորներն ասոնք են. «Միլէտա» Մարմարայի վրայ չինուած էր, զոր Փիլիպպոս Մակեդոնացւոց թագաւորը այսինքն մեծին Աղեկսանդրի Հայրը կործանեց, և Պրուսիաս Բիւթանացւոց թագաւորը վերաշէն չինելով իր կնոջն անունով Ապամիա անուանեց։ «Տակիղոս» Բինատկոս գետին մօտերը, զոր Փիլիպպոս և Պերսէոսի** Հայրը կործանելէն ետքը Պրուսիաս նորոգելով մինչեւ հիմայ ալ իւր անունով կղրուցուի «Նիկոմիդիա» մայրաքաղաք Բիւթանացւոց, մեծ և գեղեցիկ քաղաք, զոր Լիւսանիոս Հռոմի, Բիւզանդիոնի, Ա-

*Բիւթանիոյ մէջ հիմայ ալ չատ անուանի են Մելէն և Եղեգ գետերը, որոնք Հերակլիայի մօտերը սեւ ծովը կթափին. կան և բաւական վտակներ ալ՝ որոնք կամ ինքնին ծովը կթափին, կամ ուրիշ մեծ գետերու կը խառնուին. ինչպէս են Մուտուրլու և Եավաշ։ Առջինը Մուտուրլուի լեռներէն իջնալով ծովին մօտ Սագարիսի կխառնուի. երկրորդը Սապանճայի լճէն կելլէ, և Աստրազարու արեւմտեան կողմէն անցնելով Ֆերիզլի Հայաբնակ գիւղին մօտիկը նոյն գետին կը խառնուի։ Կայ Քիւչէ վտակն ալ՝ որ Աբալանդէկի և Օվաճըկի Կապոյտ լեռներէն (Կէօք տաղի) իջնելով չուխայի եւ Քէյի Ս. քանի դարձատանայ կծատայէ, և Նիկոմիդիոյ ծոցը կթափի։ Փափաքելի էր մեզ և սոսին ընթերցողայ յիշեալ հին անուանց քով նոր անուններն ալ նչանակել, բայց աստուածեան կարօտ ըլլալնուն համար ուրիշ յարմար առթի կթողումք։

*Հապէչիսթանի մէկ գաւառը՝ յորում է կոնտար Հապէչից մայրաքաղաքը։

**Մակեդոնիոյ վերջին թագաւորը՝ Փիլիպպոս Ե-ի որդի; որ Դեմետրիոս անդրանիկ եղբայրն սպանելով յարիչտակեց աթոռը Քրիստոսէ 179 տարի առաջ. բայց վերջը Հռոմայեցւոց Պօղոս Եմիլիոս զօրավարին յաղթուելով անոր յաղթական հանդիսին պարզեն եղաւ, և բանտի մէջ անօթութենէ մեռաւ Քրիստոսէ 167 տարի առաջ։

ղեկանդրիոյ եւ Անտիոքայ հաւասար կդասէ, որոնք իր ատեններն աշխարհիս ամենամեծ քաղաքներն էին։ Ըսանք կըսեն որ Նիկոմիդիա հին ատեններըը Աստարակոս կամ Ոլբիա կըսուէր։ բայց Պողոմէոս այս երեք քաղաքներըը զատ զատ կկարծէ։ Մեծն Կոստանդիանոս երբ աթոռն Հռոմէն արեւելք փոխադրեց՝ մինչեւ Բիւզանդիոնի չհնուիլ ընտալը իր բնակութիւնը Նիկոմիդեա հաստատեց։ Այս՝ անուանի քաղաքը հիմայ շատ ինկած եւ փոքրիկ է, եւ Տաճկերէն Իզմիա կամ Իզնիքմիտ կըսուի։

Քաղկեդոն չհնուած է Պօլսոյ նեղուցին վրայ, որ Ասիան Եւրոպայէն կըզատէ, եւ Պրոպոնտոսը «Մարմառան» անւ ծովին հետ կմիացնէ։ Հին ատեն երեւելի մայրաքաղաք էր, որ Պրոկոնեսեայ եւ Կոլբուզա կանուանէր։ իսկ քրիստոնէութեան ատեն անունն աւելի հռչակուեցաւ Եւտիքեսի դէմ եղած մեծ ժողովին պատճառաւ։ Հիմայ գեղ մ'է, զոր Յոյնք հին անունով Քաղկեդոն, եւ Տաճիկք Քատը քէոյ կըսեն։

Հերակլիա (Երէկլի*) Եւքսինեան Պոնտոսի կամ սեւ ծովի վրայ հնուած է, եւ ատեն մը խիստ հռչակաւոր հասարակապետութիւն էր։ Ասիկայ ուրիշ համանուն քաղաքներէն որոշելու համար միշտ Հերակլիա Պոնտոսեան կըսուէր։ Պաւսանիաս եւ Յուստինոս կըսեն թէ՝ այս քաղաքը Բիսվեից Մերգիս դարս եւ Տանակրա քաղաքաց գաղթականները չհնեցին, որ ժամանակ անցնելով հարստութեան եւ ուժի կողմանէ, մանաւանդ ծովի վրայ այնչափ երեւելի եղաւ՝ որ Ասիոյ մէջ գտնուած ուրիշ Յոյն գաղթականներէն վար չէր մնար։ Քսենոփոն կպատմէ թէ Հերակլիացիք իր ժամանակը մեծ նաւատորմիղ մ'ունենալով Պարսից արշաւանքէն ետքը շատ նաւեր տուին իւր ղօրականները Յունաստան տանելու։

Հերակլիացւոց կառավարութեան ձեւն ըստ Արիստոտէլի՝ ի սկզբան Ռամկապետական էր, բայց շատ չանցած՝ Աղնուապետականի փոխուեցաւ. որովհետեւ հեռաւոր տեղեր գաղթական տանելու համար շատ մը աղնուականներ դուրս ղրկուեցան, ժողովուրդը՝ որուն ձեռքն էր գերագոյն իշխանութիւնը, ըսկսաւ մնացած աղնուականները նեղել, անոնք ալ զիրենք պաշտպանելու համար ղէնք վերցուցին, եւ իրենց հակառակորդներն յաղթելով բոլոր իշխանութիւնն իրենց ձեռքն անցուցին։ Քիչ ժամանակէն աղնուականաց մէջ ալ կառավարութեան դործը միայն խիստ հարուստներուն ձեռքը մնալուն պատճառաւ կռիւ բացուելով, որոշուեցաւ որ գերագոյն իշխանութիւնը վեց հարիւր հոգիէ բաղկացեալ ժերակուսի մը ձեռք յանձնուի, որոնց ամենքն ալ աղնուականներէն էին։ Այս կարգադրութեան պատճառաւ ժողովուրդն իրար անցնելով ամենը մէկէն աղնուականաց գէմ եղան. եւ այնպէս նեղը խօթեցին զանոնք, որ ստիպուեցան նախ Տիմոթէոս Աթենացին, վերջն ալ Եպամինոնդաս Թերայեցին օգնութեան կանչել, բայց այս երկու ղօրապետներն ալ ատենն տաճկական կռուան մէջ մնալով չուզեցին Աղնուականք ստիպուեցան ետ կանչել Կղեարքոս Պատրիկը՝ զոր յառաջ

*Այս քաղաքիս մօտերն էր այն հռչակաւոր քարայրը, ուրկից՝ ըստ առասպելաբանից, դժոխքն իջաւ Հերակլէս, եւ անկից դուրս հանից առասպելական Կերբերոս շունը։ Այս քարանձաւը՝ կերեւի թէ մինչեւ Քանոնփոնի ժամանակ կար. բայց հիմայ գոցուած ըլլալով տեղն ալ յայտնի չէ։

աքսորեր էին։ Այս ժարդը քաղաքացւոց աղմուկն առիթ բռնելով պետական իշխանութիւնը դէչի գործածեց, եւ ամէն անգթութիւն ձեռք առաւ անոնց դէմ, որոնց վրայ՝ որ պզտիկ կասկած մը ունէր։ Գիտորոս Սիկիլիացին կըսէ՝ թէ Ղէաբքոս կառավարութեան մասին Դիոնեսիոս Սիրակուսացին յաջողութիւն բառնած էր։ Քաղաքակցաց դէմ տառնելու տարի տասնակ անգութ ըրաւ նութիւն բանեցնելէն վերջը Կիոն եւ Լէոնիդէս Պղատոնի աշակերտներէն երկու քաղաքացի երիտասարդ պինքն ըսպաննեցին։

Շարունակելի։

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ Ի ՎԵՐԱԾ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Շարունակութիւն։ Տե՛ս Առաջին տարի՝ Թիւ 12.

Հենրիկոս Գ. ի մեռնելէն ետքը 1280 ին Եդուարդ Ա. իր տղան յաջորդեց։ Ասոր թագաւորութեան առաջնէն էր՝ որ գաւառներէն ընտրեալ անդամները դերագոյն ժողովին մէջ նըստելու իրաւունքն ստացան։ Իր նախնիքն երբեմն երբեմն ժողովրդեան երեսփոխանները կկանչէին դերագոյն ժողովոյ ներկայ գտնուելու, բայց թագաւորն էր այս երեսփոխաններն անուանողը եւ ոչ ժողովուրդը, այնպէս որ զանոնք ընտրելու իշխանութիւն ունէր կամ չունէր կրնամք ըսել։ Եդուարդ՝ առաջին եղաւ՝ որ հասարակութեան իրաւունք տուաւ դերագոյն ժողովոյ մէջ նստելու։ Առջի թերան աշխարհական եւ հոգեւոր առեւակալաց հետ մէկ սենեակի մէջ կը նստէին, յետոյ զատ սենեակի մէջ։ Ի ըլլալն ներկայացուցիչ ձայն մը վիայն ունենան, եւ ոչ որչիչ, ինչպէս որ Եդուարդ Ա. ի թագաւորութենէն ետքը յայտնի կերեւի չատ տարուան արձանագրութեանց մէջ։ Այս ամէն արձանագրութիւններէն կերեւի՝ որ հասարակութիւնը թագաւորին հետ միշտ աղաչաւորի պէս կխօսէր, և աղէկն ըլլանները կներկայացնէր, և կվնդրէր՝ որ օրէնքներ տայ՝ ըստ կարծեաց հոգեւոր և աշխարհական մեծամեծաց։ Այն բոլոր արձանագրութեանց ձևն այս էր. «Ընտրեալ ի թագաւորէն և ի հոգեւոր և յաշխարհական տէրոց ըստ թախանձելոյ հասարակութեան»։

Ասոր համար է որ՝ երբ Ինկլիզական թագաւորը դերագոյն ժողովի կկանչէ. «կծանուցանէ աւագանւոյն՝ որ իրեն խորհուրդ տալու ժողովին. բայց հասարակութեան ալ կհրամայէ՝ որ պատրաստ կենան իր և աւագանւոյն որոշմանը հնազանդելու»։

Երդուարդ անշուշտ կարծեց՝ որ հասարակութեան ըրած առանձնաշնորհութիւններով՝ պիտի չափաւորէ պարոններուն այն չափազանց իշխանութիւնը՝ որ իրեն խիստ ծանր կուգար. բայց խաբուեցաւ, որովհետեւ հասարակութեան աղգեցութիւնը իր յաջորդներուն այնչափ անտանելի եղաւ, որչափ չէր եղած պարոններուն իշխանութիւնը իր նախորդներուն։ Դերագոյն ժողովոյն մէջ

ժողովրդական իշխանութիւնը քիչ քիչ աւելնալով Անգղիական միապետութեան հիմնական սահմանադրութիւնը փոխուեցաւ, և վերջապէս բոլորովին խանդարուեցաւ։ Սոյդ է՝ որ այս իշխանին օրովը թագաւորական իշխանութիւնն անեղծ պահուած էր, որովհետև կտեսնենք՝ որ ինք իր դվխուն առանց գերագոյն ժողովոյ խորհրդակցութեան չատ անգամ օրէնքներ կդնէր։ Պօչեսթերի օրինադրութեանց մէջ օրէնսդրական իշխանութիւնը միմիայն իրեն կգրաւէ, և հրովարտակաց ձևն ալ այս է։

«Մեր գերագոյն Տէր թագաւորը հետևեալ վճիռները անօրինած ու հատուցած է»։

Բայց իր մահուանէն ետքն իր որդւոյն Եդուարդ Բ-ի օրով գերագոյն ժողովը սկսեց իշխանները դատաստանի տակ ձգելու և հրաժարեցնելու իշխանութիւնն իրեն դրաւել։

Ա. սկզբ աւագ Ինկլիզեւացի հատարակութիւնն օրինադիր ոտ հիմնական ըստ կըսուածքն ունէր, «Թագաւորն Ա. տուծմէ զատ իրմէ վեր մէկը չունի, և անոր անիրաւութիւն ըրած ատենը, ան ուրիշ դատաւոր չկայ։ բայց եթէ յարդ ազնուքիմաց ատեան, որ ուղղուի։ և թէ որ չուղղուի, բաւական համարելու է՝ որ Աստուած օր մը անոր վրէժխնդիր ելլայ»։ Բայց մենք տեսանենք՝ թէ այս օրէնքն ինչպես խանդարուեցաւ։

Երբ ժողովն ուզեց Եդուարդ Բ-ի վրայ դատաստան ընել և զանիկայ իշխանութենէ ձգել, Փարլիամէնտ Եպիսկոպոսն համարձակ հատատուց՝ թէ հնդատաւիններուն իշխանութիւն չունին իրենց տէրը դատելու, որ աստուծոյ օծեալն է։ Այս յորդորն ատիկայ զանոնք քիչ մը ակնածութիւն պահելու։ սակայն թագաւորին իւր յանդուգն պաշտօնեից վրայ խնայել ստիպելին զինքը որ կամաւ հրաժարի։ եւ իր որդւոյն թողու այն աթոռը՝ զոր ինք չէր կրնար ըստ արժանւոյն դործածել։ Եդուարդ՝ բարի, բայց տկար իշխան մ՝ ըլլալով հաւանեցաւ հրաժարիլ, եւ միանգամայն թանտարդեւրութեան դատատարտուեցաւ, ուր որ ծածուկ մըրթեցին զինքը։ Եդուարդ Գ. իր որդին անգղիական դատաստանին փառքն ու արքայական իշխանութիւնը իր բոլոր նախնիքներէն աւելի ընդարձակեց ու ծաղկեցուց։

Այն մեծին Եդուարդայ թագաւորութեան առեն աւագանին ու հատարակութիւնն ընդհանուր ժողովով յայտնեցին՝ թէ «իրենք քնաւ չեն կրնար հանդիպ այն բանին՝ որ թագաւորը ժառանգական իշխանութենէ զրկելուն կվերաբերի, թէպէտ եւ թագաւորն ալ այնպէս ուզէ, նաև քրէական յանցանք է թագաւորին մահ նկատելու միաբանիլ, կամ անոր դէմ զինք վերցնել, եւ կամ թշնամւոց կողմը բռնել»։ Բայց սակայն այսչափ հանդիսաւոր օրինայ հակառակ՝ ժողովքը չդադրեցաւ Բ. իր թագը դատաստանի տակ ձգելով հանելց իշխանութենէ։ Այս իշխանը այս՝ երիտասարդութեան առեն անհատակ ըլլալով անարժան պաշտօնեայներ ընտրած էր. սակայն երբոր չէ անհատ թագաւոր մը սրտէն օրովը ժողովրդը երջանիկ, ազնուականք յարգելի, եւ կղերք պաշտպանեալ ըլլային. եւ թէպէտ ժողովը յայտարարութիւն ըրած էր քանի մը տարի յառաջ՝ որ ամէն ժամանակի եւ տեղութեան հիմնական սահմանադրութեան համեմատ Ինկլիզեւացի թագաւորը միայն Աստուծոյ հպատակ ըլլայ.

տակայն այս մեծանուն ժողովը էր՝ որ թա-
գաւորին վրայ դատ բացաւ, ամբաս-
տանեց իբրեւ չատ անիրաւութիւն գործող
իշխանութենէ ձգելոյ, և մշանջենաւոր
բանտարգելութեան դատապարտեց՝
Լանքասթրի դուքսին փառասիրու-
թեան նպաստելու համար, որ թագն
յափշտակեց, և Հենրիկոս Դ. անունով
թագաւորեց։

Աթիկոյ սկզբնաւթի եղաւ Եօրքի
և Լանքասթրի տանց մէջ սաստիկ ա-
տելութիւն և քաղաքական պատերազմ
բացուելուն, որոնք չատ տարի թագա-
ւորութիւնը տակն ու վրայ ըրին։ Ա-
յս յափշտակիչն ալ ուրիշներուն պէս սկսաւ
ժողովուրդը չոլոքոթել՝ իրեն այն իշ-
խանութեան հաստելուն համար չնորհա-
կալութիւնները ընելով, և խոստովանելով
որ իրենց հաւանութեամբն այն թագն
վայելած էր։ Սակայն ասիկայ մեծ իշ-
խան մ՚ էր՝ որուն խնամատուն և երջանիկ
կառավարութիւնը Ինկլիմեռան ծաղկե-
ցուց, ինչպէս եղաւ նաև իր որդւոյն
Հենրիկոս Ե. ի կառավարութիւնն ալ,
որ դրեթէ բոլոր Գաղղիան նուաճեց։

Լանքասթրի տունը վաթսուն տա-
րին աւելի թագը վայելելէն վերջը
Հենրիկոս Ե. ի ատեն՝ Հենրիկոս Զ. ի
թագաւորութեան տարին, Հուքաթաոս
Եօրքի դուքսը՝ առանց տարին անոնց
կին դիմելու, թագը ժառանգելու իրա-
ւունքն իր ըլլալուն վրայով բարձրագոյն
տեղեկութիւն մը ներկայացուց, որպէս
թէ ինքը Եդուարդ Գ. ի երրորդ որ-
դիին սերած ըլլալ, մինչդեռ Հենրիկոս
Զ. նոյն թագաւորին չորրորդ որդիին
սերած էր։ Պարոններն ի սկզբան այն-
պէս ցցուցին՝ թէ նիւթը խիստ բարձր
ըլլալով, իրենք առանց թագաւորին հը-
րամանոյ չեն կրնար թագի իրաւանց
վրայ դատաստան առնել։ Հենրիկոս
իրենց հրաման առաւ՝ որ դուքսին
պահանջմունքը քննեն, անոնք ալ ցցու-
ցին՝ որ թագաւորութեան հիմնական օ-
րինաց համեմատ վերջինին իրաւունքն
առջինէն աւելի ազնիւ էր։ Ահա վա-
ւերական վճիռ մը՝ որ ժողովոյն ժառան-
գական իրաւանց վրայով անբռնաբարելի
ըլլալուն այն առենի ունեցած կարծիքը
կ՚յայտնէ, և միսյն անիկայ օրինաւոր
ճանչցուեցաւ նոյն իսկ առեն՝ որ յափշտա-
կողը դէմ Տէրութեան աթոռը նստած էր, և
ժառանգական իշխանութիւնը յափշտա-
կուելուն վրայ 60 տարիէն աւելի անցած
էր։ Որոշուեցաւ որ Հենրիկոսի մեռ-
նելէն վերջը թագը Եօրքի Դուքսին և
իր որդւոցն անցնի։ Թագաւորն ու
Դուքսը իրարու հետ աւրուեցան։ ղօրք
ժողովեցին, քաղաքական պատերազմ
ներն ըսկսան, (կարմիր վարդի և ճեր-
մակ վարդի) մէջ։ Հուքաթաոս ոգեն-
նուեցաւ, և իր ոգեն թագաւոր սըր-
սուեցաւ Եդուարդ Գ. անուամբ։
Հենրիկոս բանտարկուեցաւ, վերջը ա-
զատուելով նորէն գահը եկաւ, յետոյ
կրկին աթոռէն իյնալով իր որդւոյն հետ
խաղաղեցաւ։ Այս երկու թշնամի
տանց իշխանները այսպէս չատ տարինե
պատերազմը մէջերնին չարունակեցին։
Բոլոր այս քաղաքական երկպառակու-
թիւնները վերցուեցան Ռիչմոնտ Կամ-
սին՝ որ Հենրիկոս է. ըսուեցաւ։ Եղ-
ուարդ Գ. ի անդ բանիկ ազ-
գական հետ ամուսնանալովը որով Եօրքի
և Լանքասթրի տանց բոլոր իրաւունք
ներն իր անձին վրայ միացուց։ Լան-
քասթրի տան իշխանաց յափշտակու-
թեան պատճառաւ էր, որ այս իշխան-
ները դերազոյն ժողովոյն ազնուակա-
նութեանց մէջ անուանեալ թագաւորք
դրուած են «թագաւորք արդեանց եւ
ոչ իրաւանց»։ Այս դժուարութեանց ա-
տենները, երբ երկու կողմն ալ հասա-

բակութիւնը չահելու հետամուտ էին, ստորին անհաւասարն ալ առիթ գտաւ իր առաջին չափէն դուրս ելլելով իշխանութիւնն ընդարձակելու։ Եդուարդ Դ. ի իշխանութեան առեն այս սենեակը առաջին անգամ սկսաւ օրէնսդրական իշխանութեան մասնակից ըլլալ։ Ժողովոյն վայր վճռոյ հին կերպը փոխուեցաւ, եւ փոխանակ առաջուան պէս ըսելու, «Ի Թագաւորէն եւ Ի պաշտօնէից իւրոց ընդհակառակ հաստատուած ըստ աղաչանաց նոցա» կ՚ընեն, «Ընդհակառակ Ի Թագաւորէն եւ Ի պաշտօնէից հաստատուած» կսեն։ Սակայն այս ձեւը շատ տարի վերջը հաստատութիւն գտաւ, որմէհետեւ անմիջապէս յաջորդող Թագաւորաց առեն հին ձեւը կդործածուէր։

Հենրիկոս Է. իր քաղաքագիտութեամբն ու քաղաքականութեամբը Թագաւորութիւնը խաղաղութեամբ ժառանգեցաւ եւ անոր հետամուտ ալ չեղաւ մյուս դանձային վիճակը շահելու, եւ արքայական իշխանութիւնն ընդարձակելու եւս աւելի եղաւ։ Հաւասարի իր բերնած կերպը։

Իրմէ յառաջ Թագաւորներն ու պարոնները միայն հողի տէր էին, ձոյնպէս ազգին առենականները մեկ մեկ փոքրիկ Թագաւորներ էին, որոնք գաւառներու մէջ իրենց առանձին ատեարանքներ ունէին։ Սմենևին չէին կրնար իրենց կալուածները ծառերին տալ կամ ծախել։ Հատարակութիւնը իրենց ծառան էր, և բոլորովին անոնցմէ կախուած ունէր. նոյնպէս ստիպուած էին անոնց հրամանաբը դէնք առնուլ, և պատերազմի մէջ անոնց առաջնորդութեամբը վարուիլ, և բոլոր քաղաքական իրողութեանց մէջ անոնց հետեւիլ։

Հենրիկոս Է. պարոններուն իշխանութիւնը նահատանելու համար, որոնք միշտ արքայական իշխանութեան դէմ կեցողն էին, ժողովոյն մէջ իր հաւատարիմ մարդոց ձեռօք վճիռ մը առաջարկել տուաւ՝ որ պարոնները կարող ըլլան հողերնին ծախել։ Սւսկայն՝ որ իրենց չափազանց դեղխութեամբ և քաղաքականն պատերազմաց պատճառաւ տկարացած էր, իրենց նախնի առանձնաշնորհութիւններէն հրաժարիլ հաւանեցան, իրենց կալուածները ծախելով մեծ դումարներ չահելու, և անով այն չափազանց տուրքերն հատուցանելու համար, զորանք վրանին դրած էր Հենրիկոս Է. որ անշուշտ ազատ մեկն էր։ Ինչպէս առենօք Հռովմայեցւոց ժողովրդեան «ազարակային օրինօք», առանկ ալ Անգղիացի հատարակութիւնն այս կալուածոց ծախուելովն հողի տէր եղաւ։ Բայց այս կերպը նաքէն շատոնց պատուեց Թագաւորական և ազնուական իշխանութիւնը մեկտեղ կործանելու։ Հատարակութիւնն հողի տէր ըլլալով ուղիղ հատարակաց դործոց տեսչութեան մէջ ալ մասն ունենալ։ Տեսնենք՝ թէ ժողովրդական իշխանութիւնն ինչպէս անդգայաբար զօրացաւ, ժողովներու մէջ ազդեցութիւն ունեցաւ, և քիչ քիչ մեծամեծ չափազանցութեանց հասաւ։

Սակայն Հենրիկոս Ը. առագանութեան իշխանութիւնը նահատինելէն նաքը, Թագաւորական իշխանութիւնն առելցուց իր բարձր ոգին և քաղաքագիտական խորին հանճարը ցնդած ժողովին տէր ըլլին, և իր որդւոյն Հենրիկոս Ը. ի բացարձակ իշխանութիւն պատրաստելին՝ զոր վարեց իր բոլոր Թագաւորութեան ժամանակ։

Հենրիկոս Ը. ի օրով Ինկիլիա առ իւ Թագաւորաց դերագոյն անկախութիւնը ժողովոյն նոր վճիռներովն հաստատուեցաւ։ «Թագաւորութիւնը՝ կըսեն այս վճիռները, դերագոյն դլուխ

մը կառավարեալ ազգութիւն մի է։ Ինկլիզեռացի թագաւորներն, և իրենց ժառանգներն ու յաջորդները՝ կայսերական իշխանութիւն մ՚ունին, և իրենց որ և իցէ գործողութեանց համար ուրիշ դերագոյն մէկուն պատասխանատու ըլլալու պարտական չեն։ Որովհետև ազգութիւնն Աստուծմէ եառքը ուրիշ դերագոյն մէկը չճանչնար, բայց՝ ի թագաւորէն»։

Եայն Հենրիկոսի թագաւորութեան առեն սկսան կրօնական այն հոչակաւոր տարաձայնութիւնները՝որ ընդարսպա քաղաքական պատերազմներով և խռովութիւններով լեցուցին։ Այս եկեղեցական բաժանումնքներն Ինկլիզեռացի մէջ շատ քաղաքական երկպառակութեանց պատճառ եղան։

Սակայն կառավարութեան կերպին մէջ նշանաւոր փոփոխութիւն մը չեղաւ։ Ճշմարիտ է՝ որ Եդիսաբեթի թագաւորութեան առեն սորին սենեկի անդամներն իրենց իշխանութիւնն ընդարձակել ուզեցին, բայց այս քաջախիրա եւ հաստատամիտ իշխանուհին անոնց անպատեհ վարմունքն երեսնին տալով լռեցուց զիրենք։ Կերևի թէ անոնց հիմակուան վայելած իշխանութիւնը Յակոբ Ա. ին թագաւորութեան ժամանակ հաստատուեցաւ, երբ Սկովտիոյ եւ Ինկլիզեռացի թագաւորութիւնները միացան։

Այս միաւորութենէն վերջը ժողովին սկսաւ ժառանգական իրաւունքները նորէն հաստատել սա խօսքերով։ «Մենք կճանչնամք՝ ինչպես որ պարտական եմք, ըստ Աստուածային եւ մարդկային օրինաց ճանչնալ՝ թէ Ինկլիզեռացի թագաւորութիւնը եւ կայսերական թագը ծննդեան եւ անբեկանելի յաջորդութեան անոչնչելի իրաւունքը թագաւորին կվերաբերի, եւ մենք ու մեր ազատներն յաւիտեան կհպատակիմք իր կառավարութեան, մինչև մեր արեան վերջին կաթիլը»։ Այս վճիռը նոր իրաւանց հաստատութիւն մը չէ, այլ ամբողջ ազգի մը հանդիսական խոստովանութիւնը՝ թէ ազգութեան սահմանադրութիւնը միապետական և ժառանգական կառավարութիւնն է։

Շարունակելի։

ԿՈՒՍՈՒԹԻՒՆ

Շարունակութիւն Ցես Առաջին տարի Թիւ 42

Չկայ փիլիսոփայական ամուսնութեան վիճակին վրայով գանազան կարծիքներու բաժնուած էին. ոմանք ամուսնութեան վիճակին զուգորդ բազմադիմի հոգն ու տառապանքը և մանաւանդ երկու լծակցայ մէջ սահպ պատահած անհամաձայնութիւնն ու խռովութիւնները մարդկօրէն մտածելով, մարդուս՝ և մանաւանդ խելքը գլուխն եղողին ամուսնանալ պէտք չէ, կըսէին։ Ասոր հակառակ կային ոմանք ալ, որ այս նեղութիւնները դիտէին և կխոստովանէին, այսու ամենայնիւ մարդկային ազգին աճման և աշխարհի չինութեան օգտակարութիւնն ալ տեսնելով ամուսնութիւնը պարտք և հարկ կհամարէին։ Հաւանականաբար այս խնդիրը Կորնթացի հաւատացեալց մէջ ալ յուզուելէն էր՝ որ երբ չի կրցան իրարու մէջ իրաւահաւ ըլլալ, սոսկացան դրել երանելւոյն, և խնդրոյն լուծումն ուզել։ Այս՝ առիթ ահա շարժեցաւ Երանելին առ նոյն Կորնթացիս առաջին Թղթոյն մէջ յատկապէս այս նիւթիս վրայ ալ խօսք բանալով, և ատոնք ուսածաքանօրէն՝ և ոչ փիլիսոփայաբար ամուսնութեան, այրիութեան և կուսութեան վիճակները քննութեան առնելով, մէկմէկու հետ բաղդատելով յայտնել՝ թէ ո՛րն է առաւել ընտրելին և առաւածահաճոյն, և իւրաքանչիւր վիճակի մէջ ալ պահել պէտք եղած կանոնները ու իրաւունքն աւանդել։

Առաքելոյն բոլոր խօսքերն հոս մի քան միտքէ չարելն այնչափ կարևորութիւն չտնենալով, մեր խնդրոյն վերաբերեալ կտորները միայն քաղելով ըստ մեր կարի իմաստը բացատրելն հերիք կսեպեմ։

Ամուսնացելոց համար սա կանոնները կտանդէ, գրելով առ Կորնթացիս Ի. գլուխ. 1 համարէն սկսեալ։

1 «Այլ վասն որոց դրեցէք ձեր՝ առ իս, բարւոք է մարդոյ՝ ի կին մարդ չմերձենալ։ 2 Բայց վասն պոռնկութեան իւրաքանչիւր այր զիւր կին կալցի. և իւրաքանչիւր կին զիւր այր կալցի։ 3 ... Բայց երթ ... ուխտիցն պարապեցէք, և դարձեալ՝ ինոյն դարձջիք. զի մի փորձեսցէ զձեզ սատանայ վասն անխառնութեան ձերոյ։ 6 Զայս ասեմ ներելով, և ոչ հրամանս տալով»։

Ամուսնութեան վրայով դատնուզպատասխանը սա է. Ըստ իս անամուսնին միանգամ ամուսնանալէն ազէկ է, կամ երթէ ամուսնացեալ են, դէմ ըստ անկողնոյ հրաժարիլ, բայց պոռնկութեան վտանգին համար՝ որ անպղտութենէ և անզուսպ ցանկութենէ կրնայ պատճառիլ, այրը կնոջմէն՝ կինն ալ երկրենէն չզատուի։ Ըսած թէ որ երբեմն աղօթք ընելու կամ պահեցողութիւն ուխտելով ատեն մը ըստ անկողնոյ հրաժարիք, վերջէն առջի կերպը բռնեցէք, որ սատանան ձեր անժուժկալութեան համար փորձութեան մէջ չձգէ։ Ազէկ էր՝ որ միանգամայն ժուժկալութիւն ուխտէիք. բայց որովհետև դիտեմ մարդկային բնութեան ժուժկալութեան մասին տկարութիւնը, ուխտի օրերը լրանալուն առջի կերպը բռնելնիդ՝ ներելի կհամարիմ։

Ներելի՛ կըսեմ, և ոչ թէ հրաման կամ հարկ դնեմ մշանջենաւոր ողջախոհութիւն չուխտելու, վասն զի ողջախոհութիւնն անհնարին բան մը չէ, և եթէ կամաւորապէս ուխտէք, Աստուած ալ ձեզ համբերելու կարողութիւն կշնորհէ։ Իսկ եթէ անհնարին կթուի ձեզ այս վիճակը, ահա՝ ըսի անձս ձեզ օրինակ։

7 «Քանզի կամիմ՝ որ ամենայն ոք լիներ իբրև ինձ։ այլ իւրաքանչիւր ոք ունի շնորհս յԱստուծոյ, մին այսպէս, և միւսն այնպէս»։

Ըսուհետեւ կուգեմ որ՝ ամեն մարդ ալ ինձի* պէս անամուսնութիւնը ընտրեր։ որ թէեպէտ դժուարին, բայց անհնարին բան մը չէ. մինչեւ որ՝ Աստուած միշտ պատրաստ է կամեցողին եւ աղօթիւք խնդրողին ժուժկալութեան շնորհ պարգեւել, եւ վերահաս վտանգներէն ազատել։ բայց որովհետեւ դիտեմ՝ որ հաւատարապէս ամեն մարդու ցանկութեան չափ արիութեան պարգեւ չէ շնորհեր Աստուած, որպէս զի մարդկային ազգն աճելով աշխարհս ալ չէն ճնայ։ պէտք չէ՝ որ ամուսնացեալք կուսութեան դերազանց վիճակէն զիրենք զրկուած տեսնելով տրտմին. եւ ոչ ալ կոյսք՝ կամ անամուսնութիւն վիճակ ընտրողք՝ ամուսնացեալներէն իբրեւ անժուժկալ արհամարհեն. մինչեւ որ՝ թէեպէտ կուսութիւնը գերազանց է քան զամուսնութիւնն, սակայն երկուքն ալ Աստուծոյ հաճելի եւ բարի են, եթէ հաւատարմութեամբ ծառայեն Աստուծոյ իրենց վիճակին մէջ։ Ա՛յս է որ կըսէ. «Իւրաքանչիւր ոք ունի զիւր շնորհս յԱստուծոյ. ոմն այսպէս, եւ ոմն այնպէս»։

Ամուրի կամ այրի մնացողացն համար կգրէ։

8 «Բայց ասուրնայն՝ և այրեացն ասեմ. լաւ է նոցա եթէ կացցեն իբրև զիս. ապա թէ ոչ ունիցին ժպժ, ամուսնացին...»։

Բայց անոնց համար՝ որոց կինը կամ այրը մեռած է, կվախնամ, և ապիկ կը համարիմ, որ ինձի պէս անամուսնութիւնը վիճակին ընտրելով աղատ կենաք, անընդհատ մտօք և անխափան յաշխարհական հոգոյ Աստուծոյ ծառայեն. բայց որովհետեւ այս վիճակը կատարեալ ողջախոհութիւն կպահանջէ, ուստի ալ որ ժուժկալութեան շնորհը չունի, անոնց ալ լաւագոյն կուտամ՝ որ ամուսնանան։

Ամուսնացելոց և այրի կամ ամուրի մնացողաց պէտք եղած խրատներն ու պատուէրները բաւական տալէն վերջը խօսքը կուսանաց դարձնելով կըսէ։

25 «Սակայն վասն կուսանաց հրաման ինչ՝ ի տեառնէ ոչ ունիմ. բայց իբր թէ տեառնէ ողորմելոց ուրուք* ի տեառնէ հաւատարիմ լինել. 26 համարիմ եթէ այնպէս լաւ իսկ է. բայց

---

*Սրբոյն Պօղոսի համար հաւասարակաց կարծիքն է կուսութիւնը, բայց հրէից սովորութեան նայելով ունի հաւանական է՝ որ դարձէն առաջ ամուսնացեալ ըլլայ. ու վերջը ամուսնեցնէն հրաժարած, կամ կինը մեռնելէն վերջը ամուրի վիճակն ընտրած ըլլայ։ Վասն զի հաւանական հաչուով տասը քեռն իւր դարձին տանը 34 կամ 35 տարուընչաւ էր, եւ մինչեւ այս հասակը չամուսնանալ հրէից սովորութեան ալ դէմ է։

*Ուրուք սեռականն անուղղակի ոճով «ոք» ուղղականին տեղը դրուած է, Յաղմոսի սա խօսքին նման, «որպէս լժի եւ քարրի» որ կնչանակէ «որպէս լժի եւ քարը»։ Մեր ըսածը կհաստատուն Յոյն եւ Լատին թարգմանութիւնները ալ այսպէս դրելով. «խակ վասն կուսանաց հրաման ինչ ոչ ընկալայ ի Տեառնէ. բայց որպէս ողորմութիւն գտեալ գոլով ի Տեառնէ առ ի լինել հաւատարիմ, տամ խրատ պարտեանց»։

վան վառնգին՝ որ ՚ի վերայ կոյ, բա-
րւոք է մարդոյ՝ թէ այսպէս լցէ։
27 Կապեաւ եա ի կին, մի խնդրեր
արձակել. արձակեաւ եա ՚ի կնոջէ, մի
խնդրեր կին։ 28 Զի եթէ ամուսնա-
նայցես, ոչ մեղար, եւ եթէ ամուսնա-
նայցէ կոյսն՝ ոչ մեղաւ. բայց նեղութիւն
մարմնոյ ունիցին այնպիսիքն, այլ եա կը-
նայեցի ՚ի ձեզ»։

Կուսանաց համար բացայայտ կամ
վճռաբար խօսելու հրաման մը չունիմ
Տէրոջմէն. այսու ամենայնիւ ինչպէս որ
Տէրոջմէն ողորմութիւն գտած եմ հա-
ւատարիմ ըլլալու, դիտցածս հաւատար-
մութեամբ խօսելու, ասանկ ալ այնպէս
ըլլալը, այսինքն կոյս մնալ կամ ամու-
սինէն հրաժարիլ, կամ ամուսինը մեռած
է նէ՝ նորէն չամուսնանալն ազէկ կհա-
մարիմ. ասկոյն կուսական կամ անամու-
սին կենցաղ վարդ եղող վերահաս վտան-
գին, կամ ամուսնացյ մեկզմեկէ հրաժա-
րելէն առաջ եկած դանդաղն խուովու-
թեանց, վիճից, և ուրիշ անհամար դժ-
բաղդական տարաձայնութեանց առաջքն
առնելու, տեղի չտալու համար, ազէկ
է՝ որ ասանկ ըլլայ, այսինքն ամուսնաց-
նալը չարձկուի. Ա. յո՛. երիտասարդ՝ և ե-
թէ կոյս ամուսնանալով չեն մեղանչեր.
բայց մարմնական նեղութիւններ պիտի
ունենան, որ ոչ միայն առաւելագոյն
աստիճան արդելք կըլլան, այլ և աշ-
խարհական վիճակն ալ կդառնայնին,
անտանելի կընեն։ Աշխարհի մէջ լրօք
մշտաեռ և փափաքելի հանդիստ վիճակ
մը չկայ, այնպէս որ կին ունեցողը չու-
նեցողի, ունեւորը չունեւորի, երկրաւոր
բարիք վայելողն ալ չվայելողի պէս պիտի
ըլլան. ինչու որ՝ աշխարհիս վայելչու-
թիւնն անցած, հասիր փոխած է։ Իսկ
անոնք՝ որ՝ միշտ և զանազան նեղու-
թեանց երեսէն թշուառ և ողորմելի
կամ լացող կկարծէք, չլացողի պէս պէ-
տի ըլլան։ Ըստ ձեր վրայ դժուարով
ձեղ խնայելով կխորհեմ, որ անտանելի
վիճակին ընտրելով այս նեղութիւններէն
ազատ ըլլաք, այս հոգն ու մտմտուքը
չունենաք։

32 «Ա. յլ կամիմ զձեղ անհոգս լի-
նել, զի որ անկինն է հոգայ զտէառնն...
և որ կանամրինն է, հոգայ զաշխարհիս...
և ահա մեկնեցան ՚ի միմեանց առնա-
կինն և կոյսն. զի կոյսն հոգայ զտէառն,
զի լցէ սուրբ հոգւով և մարմնով. և առ-
նակինն հոգայ... թէ ո՛րպէս հաճոյ լիցի
առն իւրում։ 35 Ա. յլ զայս վասն օգ-
տի ձերոյ ասեմ, և ոչ եթէ խեղդ ինչ
արկանեմ ձեզ. այլ վասն պարկեշտու-
թեան և հպատակութեան առտառն»։

Կուզեմ որ անհոգ ըլլաք, Աստուած-
պաշտութեան արդելք եղող բաները չու-
նենաք, վասն զի կին չունեցողին հոգն
այն է՝ թէ Աստուծոյ ինչպէս հաճելի
ըլլայ, և կին ունեցողը աշխարհիս բանե-
րը կմտմտայ։ Այսպէս ահա կուսու-
թեան և ամուսնութեան վիճակներն ի-
րարմէ դիւրաւ կզանազանին, վասն զի
այն որ կոյս է, և կոյս մնալ կուզէ, աստ-
ուածահաճոյ և հոգեշահ առաքինու-
թիւններ գործելու դիւրութիւն կունե-
նայ, որոնք ոչ միայն մարմնական օրի-
նաւոր և ազօրինաւոր հնշտութիւնե-
րէն հրաժարելով կընայ ձեռք բերել,
այլ և հոգւոյ, այսինքն մարմնական մտա-
ծումներէ և յօժարութիւններէ ալ։
Այսպիսւոյն հանապազօրեայ հոգն այն
կըլլայ որ մարմնական կուսութեան վրայ՝
որ սոսկ կուսից յատուկ է, մաօք և սի-
րով Աստուծոյ մօտենալով՝ հոգևոր կու-
սութիւնն ալ աւելցնէ։ Բայց այս ալ
դիտցիք, որ կուսութիւնն ամուսնու-
թենէ վեր դասելս, չէ թէ վրանիդ-
բեռ մը կդնեմ ամուսիններնիդ հրաժա-
րելու, կամ ամուսնական վիճակն ապօ-

բնաւոր և դատապարտելի բան մը հաս կզցունել կուզեմ, հապա ձեր օգտին համար կխոստանամ որ կուսական կամ անա մուսին վիճակին ընտրէք. ինչու որ՝ ոչ միայն պարկեշտ, այլ և աղօթիւք և ուրիշ բա բեպաշտ առաքինութեամբ անխափան Աստուծոյ հետ պարապելոյ կայելուչ և յարմար վիճակ մի միայն ասիկայ է։

Այսպէս կոյս ու ամուսնութենէ հրաժարող ամուրին ամենամեքուրն Աստուծոյ հետ կապուելով՝ որ կուսութեան մեկակ աղբիւրն և առաջին կոյսն է, բոլորովին անոր վրայ կհատուտակէ իր սէրն ու բոլոր մտածութիւնները։

36 «Ապա թէ ոք ամօթ համարեսցի վասն կուսին իւրոյ՝ եթէ եղեալ իցէ բաս չափ, և այնպէս ինչ պարտ իցէ առնել, ղոր կամեսցի՝ արասցէ. ոչ մեղանչէ, ամուսնասցին։ 37 Իսկ որ հաստատեալ է՝ի սրտի իւրում, և վտանգ ինչ ոչ իցէ նմա, ունի իշխան ուխտն՝ի վերայ կամեցի իւրոց, և պահ ընտրեաց՝ի սրտի իւրում պահել զկոյս իւր, բարւոք առնէ։ 38 Եւ որ ամուսնացուցանէ զկոյսն իւր բարւոք առնէ, և որ ոչն ամուսնացուցանէ, լաւ ևս առնէ։ 39. Կինն . . . եթէ ննջիցէ այր նորա, ազատ է, ումբ կամիցի՝ ամուսնանալ, բայց միայն տերամբ։»

Զափահաս աղջիկ ունեցող մարդը՝ որ զաւկին անժուժկալութեան վրայով վախ ունի, կամ ուրիշ պատճառներու համար ամօթ կհամարի զաւակը տունը պահել, կարգել պէտք է նէ, թող կարդե, ինչ որ կուզէ թող ընէ, ապկինին ալ չմեղանչեր. թող ամուսնանայ։ Բայց այն մարդը՝ որ հաստատուն կերպով միտքը դրած է իր կոյսը պահել, ու հարկ կամ վտանգ մը չկայ, իւր կամայ վրայ իշխանութիւն ունի, կրնայ իր կամայ պրոշմանն համեմատ իր կոյսը չկարդել։ Վերջապէս ա՛յն որ իր կոյսը կամուսնացնէ, աղէկ կընէ. և ան որ չամուսնացնէր՝ ալ աւելի աղէկ կընէ. Կնիկ մը՝ երբոր մեռնելէն ետքը ազատ է ուզածին հետ կարդուելու, միայն Թէ տէրոջմով ըլլալու է, այսինքն ամուսնութեան արգելիչ պատճառ մը չկենայ. զորօրինակ ուխտ ողջախոհութեան, կամ ազգականութիւն, կամ Թէ սոսկ հեշտասիրութիւնն յագեցնելու համար չըլլայ, այլ պատնկութեան վտանգէն ազատելու համար։

40 «Բայց երանելի եւս է, Թէ այնպէս կացցէ ըստ իմում խրատու, ևս այնպէս համարիմ՝ Թէ և յիս ունիմ հոգի Աստուծոյ»։

Այո՛. այրին ազատ է ուզածին հետ ամուսնանալ, բայց ըրածը գովելի բան մը չէ. մանաւանդ Թէ երանութեան արժանի կըլլար՝ Թէ որ խրատս պահելով երկրորդ անգամ չամուսնանար. որպէս զի մարմնական կամ առ ժամն ցաւոց պատճառ Թէ ազատ մնալով՝ պատրաստ գտնուէր միշտ աստուածահաճոյ գործոց պարապելու։ Ես այնպէս կհամարիմ որ իմ ներսի դիս ալ Աստուծոյ Հոգին բնակած է. ուրիշ առաքելոց նման իմ ըրածներս ալ Աստուծոյ Հոգին է. ուստի ինչպէս որ անոնց գրածն ու խօսածը ստոյգ և անխարելի ճշմարտութիւն ըլլալով ընդունել և պահել պէտք է, ասանկ ալ ասիմ ըրածներս նոյն Հոգւոյն ներշնչութեամբ գրելովս, պէտք է որ ընդունիք և պահէք։ Աստանոյ համար աերոջմէն հրաման մը չունիմ ըսելէս՝ մի՛ կարծէք որ այս խրատները սոսկ մարդկային դատողութեամբս գրուած ըլլան. չէ՛, ասոնք ալ Հոգւոյն սրբոյ ազդեցութեամբ կխօսիմ, որ միշտ կառաջնորդէ ինձ յորդորելու զձեզ՝ի բարին և յօդուտակարն. ևս չեմ՝ որ ասոնք կխօսիմ, այլ Հոգին սուրբ՝ որ ինձմով իմ բերնով ձեզի հետ կխօսի։ Սրբ կո

. . . Խմբ . . . Յոյս առատագոյ .

Մինչեւ Աթոռ գերագոյն Ազգային Ղազարեան յառաջադիմութեան բերկրաւէտ լուրերն Ձեր պատուական անձերիդ՝ ի լսելիս հանուրց Ազգայնոցս սիրտդ մեր ծախծխագ ըղձիւ հրատարակելնուդ՝ ի բուռն անձկութենէ քաջիկ վառած ընկալաւ, ներկայ առնոյս Հոն Հայ Ընծայարանի մէջ՝ երիտքուրեայ կատարեալ Արշաւունեան՝ վարժարանին իմնադրուիլ կամ գրե՛ թէ տարեկան քննութեան ընդ նիւ հիւրանդի Մնձարդոյ Ալպասեր Գ. Հանդիսական Ներկայութեան հետ քննելու պատճառը վարելու պատճան ունենալով, պարագ կնայ հարիմբ մանրամասնաբար նկատելու թիւնն զբաղ կերպիւ փոխայ Ձեզ հաղորդելու, խնդրելով որ բարեհաճիք Ազգասիրաբար Ծուսոց մէկ ուսը էջիկ մի չնորհելու՝ ի քաջալերութիւն եւ՝ ի խրախոյս բանիցն Վարժապետաց եւ ուսումնասէր աշակերտաց՝ Նա մանաւանդ՝ ի նիւթութիւն եւ՝ ի բերկրութիւն Սրտից Ձերմարիա Ազգասիրաց :

Հանդերձ՝ որոն օր յառաջ յառաջ հրատիրանաց առնիւ ներկայ գտուեցաւ Նահանգիս Հաճըն Խպարհիմ Խուշիա Էֆէնտին ուրիշ մէկ քանի պատուաւոր անձանց հետ, ուր զոյս Ազգայնոց արանց եւ կանանց ծերոց եւ տղայոց խուռն եւ անթիւ բազմութիւնն, ընդ որս եւ երիցական բազմաքանակ կնաբարեաց Միաբանութիւն մի, երգեցիկ մանկանց դերեզմի ներգաշնակութեամբ ուսան՝ ի հոյակապութիւ՝ փառաւոր Եկեղեցոյ կատարեալ Նահանգ Սրբոյն Նարդոսի արարողութիւն՝ օրհնութիւն եւ ուսանդան Գան եկաւ Ազգիս Հայոց՝ ի ժամ երրորդ որուն յաջորդող դերեզ. կ Ձառ մ՝ ի առաքել բարբառ որուն Օսմանեան Մինչաղօր Տէրութեան Հայ Ազգիս վերայ ունեցած հայրական սէրը եւ մեծաւ երախտիքը կ՝ցոյներ սոյն ճառիս՝ ի բերան ը՝ թիւրգմն էր Սիմոն Արշաւիր Ցարութիւնեան Տէրոէրեանց եւանդան պատանին, յետ որոյ դարձեալ Տանգիւրէն Երգ մի, եւ ապա քառանկիւտ քի Հայ Տանկագէտ մանկուտք դոյզ դոյզ կամարաձեւ յօրինուած զարդարեալ գլխանգանին առնելը գալով, ամէն մէկը ուրոյն ուրոյն բառական քննութեան յիշեալ Հայասէր էֆէնտիէն թէ ընթերցանութ եւ թէ գրութեան մէջ . որոնց ամէնուն իւր արժանի գոհունակութիւնը յայտնելոյ առաջի համօրէն հանդիսականաց եւ ինքնադիր ստորագրութեամբ վկայեց թէ Ազգասէր թանգարանի ընկերութեան պատուական անդամոց իմաստութիւն եւ Ուսումնասէր մանկտուն Ազգայի Ցառաջադիմութիւնն :

Տանկերէնին յայորդեցին քրիստոնէական Վարդապետութիւն Ազգային պատմութիւն, Հերակատութիւն . Հարատասանութեան նախակրթութիւնք . թուաբանութիւն . Ուսումնական ազգային եւ Բնական աչխարհագրութիւն հանդերձ բառական բացայայտիչ կամ պարզիչ գծագրութեամբ . որոց մէջ համարն աչակերատոց տուած հոմարձակ եւ անվհեր պատասխանները գհամարէն հանդիսականս լցոյց ուրախութեամբ նա մանաւանդ՝ գեղեցիկ վեհն գեւաւիթի օրիորդաց Գրիստոնէական եւ հոգարակ ընթերցանց մէջ ուտած պատասխանները եւ բնաւից գորովագութ ծնողաց եւ բոլոր հանդիսականաց ոչ սակաւ խնդութիւն եւ հրճուանք պատճառեց :

Հարցաքննութենէն անմիջապէս եւ՝ երբ Հարկաւորաչխատութեան հանդերձ կատարուեցաւ . երեսունեւչորս հատիկ չամի աչակերտք , ակնակալ յառաջիկոյն ամէն քն ալ երգեցողութեան գիտեն ստորինանապար վարժապետին արձամբ նայ խոչերով եւ գործնապատիկոք եւ գոյնգոյն ծաղկամբ , որ ամէն նախատապահն Գ . Յարութիւնն Աչտ Կիրակոսեան էֆէնտիանց քաջ երգեցիկ եւ աչխոյժ պատանին՝ ի իմաց հանդիսին աչակերտութեանց բերոց ազգ եւ գեղեցիկ ուսումնասիրութեան , եւ Ազգասիրութեան վերայ բերանացի առնարատուութիւն մի ալ ըրաւ յորդորելով եւ համոզելով գհանդիսն հոգարակութիւնն՝ ի յառաջադիմութիւն Ազգային մանկտուն : Ասոր ալ աչակերտուհի ուրիշ մը Սմբատ անուն գեղեցիկ չափաբերական մի կարդաց՝ ի բերան եւ յուսկ ուրիշ ամենեքեան զարհաւանք բերան՝ ի բերան եւ ընդ մի բերան քանի մի Հայերէն պատասխան երգեցիկ հանդիսոյ վերջացուցին՝ ի ժամու եօթին . Որոց առնելոյն այսչափ թէ փառաւոր յորդեցնոց եւ Բարեչան Աբրահամ Ս. Աստուածատուրեան Գաստատին, թէ Մաքրատրոն Տէր Յովհաննու Աստ Փահանայիին եւ ուսումնասէր մանկանց՝ ըրուած անխոնջ Նամիդ եւ վաստակոյ հոգաբարձութեան մեր խորին չնորհակալութիւնս յայտնելէն զերծ, հոգաստուիրութիւն արձակ նոցա վկայագիր մի ալ առինք :

Ահա պիտոյ Ազգայնոց ըրած զգալի յառաջադիմութեանց մէկ մասնաւորական եւ հոգիաչարժ հանդիսը , որն որ անմիջապէս ուղղեցաք Ձեզ՝ ի հրատարակութիւն

Յ. Գ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԵՂԵԼՈՒԹԵԱՆՑ ԸՆԴ ՄԷՋ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՑՆ Դ. ՆԻԿԼԻ ԵԻ ԴԱՒԹԻ

Ի Մանուէլ Վարդապետէ Ալթունեանց Կիւմիւշխանացւոյ։

Շարունակութիւն։ Տես Առաջին տարի Թիւ 12.

Բ. Դուռն իմանալով որ Բարթողիմէոս Եպիսկոպոսն յանձնառու չըլլար կաթողիկոսութեան պատիւն ընդունելու, նոր հրամանագիր մ՚ալ ղրկեց Պատրիարքարան՝ որ չուտով մէկ ուրիշն ընտրուին, որպէս զի չըլլայ թէ դրծէին մէջ օտար ձեռք խառնուի։ Իշխանները Պատրաստ Եպիսկոպոսին ըրածէն վիրաւորուած ըլլալով՝ ի պէզբան ձեռնամուխ ըլլալ չուզեցին. բայց երբ տէրութեան կողմանէ հրամանը կրկնուեցաւ, Սրբազան Պատրիարքին երթալով ըսին. «Յայտնի է՝ որ մենք Աղգին Աթոռին եւ Ձ. Սրբազնութեան օգուտը մտածելով, մեր հաւատարիմ ծառայութեան պարտքը Բ. դրան յայտնելու եւ բամբասանքէ ազատ մնալու համար, այն Սրբազան պաշտօնն ուրիշ մէկուն յանձնացնել ուզեցինք, բայց հիմայ՝ որ մեր ամեն խորհուրդն ու ջանքը պարապ եղաւ, եւ չենք գիտեր այսուհետեւ ինչ պատահելիքը, Ձ Սրբազնութեան յանձնառու ըլլալը բարի կհամարիմք. չէ՛ նէ մենք ուրիշը չեմք կրնար դնել, եւ տէրութեան հրամանն ալ տակը չերթայ, Պատրաստանաց Դանիէլ, «Առաջնակայ դործոյն ինչ աստիճանի ծանր ըլլալը գիտեմ. բայց թէ որ ազգային համահաւանութեամբ գլխս յարմար տեսնէք, Ես Աթոռին եւ Աղգին սիրոյն յօժարութեամբ կընդունիմ, միայն թէ տէրութեան կարծիքը ամենուս վրայէն վերնայ. իսկ եթէ ազգին բարւոյն համար այս պաշտամանմէջ մահ ալ հանդիպի, ջանիկայ կեանք եւ անմահութիւն կհամարիմ»։ Այս ատեն երբ իշխաններն Էջմիածնէն վիրաւորանից Դանիէլի եւ Եփրեմայ անուան վրայ դրած թուղթը բանալով դրին առջեւը, նոյն թուղթին մէջ յատկացեալ մէկ տեղը գրեց սա խօսքերը, եւ առաջարկելով կնքեց. «Ասան անոխակալ մտերմասիրութեան աստուծոյ յօժար կամք խնդրս հաճութեան միաբանից Սրբոյ Աթոռոյն, եւ օրհնեալ իշխանաց եւ ժողովրդոց Մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ, եւ ըլլը Աղին Հայոց՝ զաւակայն սրբոյ Լուսաւորչին, յանձն առի ղլուծ մշակութեան լուսաժին ի վար մերոյ Պատրիարքիս Եփրեմայ Սրբոյ Էջմիածնի,

Ես Դանիէլ Արք Եպիսկոպոս եւ Պատրիարք»։

Ապրիլ 26 հինգշաբթի օրը բոլոր իշխանները ու աթոռանստաց պետ ուրմանները Ձ. Էջմիածին գնան Զօպան ամիրայի անունովը ժողովուելով որոշեցին որ տէրութեան առջեւ անձնատուրի կենալու, նաեւ ազգին մէջէն ոտ խռովութիւնը վերցնելու համար Ս Պատրիարքը Էջմիածնի, որ միաբանից

ալ բուն ուզածն էր, եւ ինքն Սրբազանը որուն որ հաճի եւ ազգն ընդհանրական ալ իւր տեղը Պատրիարք նոտիւ յուներն, ժողովին ներկայ էին Տքթալի բակ Դաւիթ Եպիսկոպոսը, Սահման նոս Կեսարիոյ տաւնջորդը, եւ Պօղոս* Պրուսայի Առաջնորդը. ժողովականը այս երեքին ալ Պատրիարքութեան արժանի ըլլալու մնային դրով եւ ինքով հաճութիւն տալով խոստացան, որ առնոյ ո՛րն ալ ընտրուին Սրբազանը եւ իշխանները նոյնը առ հասարակ ազգն ալ յօժարութեամբ կընդունի:

Իշխանները այս գիրն առնելով Պատրիարքարան եկան, եւ Սրբազանին ներկայութեան չատ խօսքեր եւ առարկութիւններ ըլլալէն վերջը միարան հաճութեամբ Դաւիթ Եպիսկոպոսն ընտրեցին Առաջնորդոց հոտար ալ արուեստին որ իրենց վիճակին մէջ հաստատուն մնալով իրենց անցեալ թեան յանձնուած ժողովուրդը զգուշութեան հովուեն.

Ապրիլի առանկ որոշելէն վերջը հնգաւեր գրկոնեցաւ բոլոր Եպիսկոպոսաց, Վարդապետաց, Առաջնորդաց քահանայից, իշխանաց, եւ արուեստաւոր վաճառականց պատուոյ պլխաւորներուն, եւ տրիզ երեքշաբթի (1806 յունիս 28) Սայր եկեղեցին ժողովելով Պատրիարքի ընտրութեան գործն հանդիսաւոր կերպով կատարեն, Ս. յս ժողովին մէջ որ չորս հարիւր հոգիէն աւելի էին, ներկայ դանուեցան Բարթուղիմէոս Սրբազանը, եւ ուրիշ բոլոր Պօլիս դանուող Եպիսկոպոսաններն ալ. Գալուստ նախկին Պատրիարքն ի զատ. որ իւր անվախճան պօծոց համար պահուըտած էր եւ իւր համար ալ կճանար Սրբազանին իշխանաց հաճութեամբ յայտնի պատճառաբ հրաման առնել

Ժողովը ամբողջ դատարուածն պէս դանելէ Սրբազանը Պատրիարքարան թողլով բոլոր եկեղեցականք ժողովականներով մեկտեղ Եկեղեցի կիան. Հոն Դաւիթ աւետարանը կենալով օրհնեց Թագաւորը Տէրութիւնը, Ազգը, Եկեղեցականներն իշխաններն ու ժողովականները. եւ ամենուն ալ ընորհակալ եղաւ՝ որ ընդհանուր ազգին օգտին համար միաբանութեամբ հաճեցան իրենց պանակալի Պատրիարքին Ս. Աթոռն երթալ ու Հայաստանեայց Ս Եկեղեցոյ ընդհանուր դրութիւնը քննել. Հանդէս իսկանք իմանալով՝ որ սրբազանը վար դնելու չանքերնին ալ օգուտ պիտի չընէ, ամենքը միաբերան պատասխան՝ «Աստուած ընորհաւոր ընէ մեր Սրբազան Հօր Հայրապետութիւնը՝ որ ուղղափառ վարդապետութեամբ մինչեւ ի խորին ծերութիւն զմեզ հովուելով Հայաստանեայց Եկեղեցոյ վաստն ու պարծանքն աւելցնէ»:

Դաւիթ Եպօքը հաստատուն պէս ժողովով անհատ ընդ բանօք բոլոր եկեղեցականք իրենց նվիրեցեալ ղեկաւարութեամբ պատրիարքարան երթալով Սրբազանին ծանրագին շուրջառ մը հագուցին ձեռքերը կապ ու գատ ապան տուին դպիներն ալ յորմէր երգեր և շարականներ զուրկով Եկեղեցի կենդանի: Հոն օրհնեց եղեւ ու առջինն քսկեն վերջը երեսը ժողովուրդին դարձուց, ապա բերանը, օրհնեց հանդէս ուներ ժողովը, բարեմաղթ Ազգը, թագաւորը իշխանները. և ամենուն ալ դա վեց՝ գրը ունեցին ու Սայր Աթոռն մեր Ս. Էջմիածին, և հանդուրժ անոր ապա

---

*Մեր Ս. վանայ նորոգ հիմնադիր երանելին է, Զաքարիա Պատրիարքի աշակերտանելէն, որ Բարթուղիմէոս Սրբազանին վախճանին քանի մը տարի եւաքը Նիկոմիդիոյ միհոմին ալ տեսուչ կարգեցաւ:

ծառութեան կվախաքէին։ Վերջը՝ Դաւիթ իւր առջեւ պատրաստ ընտրուած ազնուականներէ երեսուն Ընտիր ձուկ և պզտիկ Ոգոսի առ Տիմոթէոս գրած թղթին նշանակած ըզուսոյց յայտարարութիւն Ս պահուտանի մէջ սրինուն կին նայ Աչն ալ ինքն կառավարէ քաղաքաց և վանօրէից առաջնորդներուն եղբայրական սէր ցցունէ, և ամենուն հետ աղխաղալութեամբ վարուի։ Բոլոր հանդիսականք Սրբազան Հօր այս գեղեցիկ խրատներուն վրայ զմայլելով միաբերան պօռային, «երկուքիդ հոգեւոր իշխանութիւնն ալ Աստուած չնորհաւոր լինի որպէս զի դուք ժողովուրդը հայրական խնամքով հսկուէք։ և մենք որդիական հնազանդութեամբ ձեր չնորհաձիր օրհնութիւնը վայելենք»։

Սրբազանը՝ ժողովին այս միաբան ճաճանչիւնը առաջնորդն պէս Դաւիթ քովը կանչելով վրան պատրիարքութեան պահպանիչը դրուցեց։ Դաւիթ ալ անոր Աչն համբուրելով սեղանին առջեւ կայնեցաւ, ու սա աղօթքը ըսաւ «Որ ընտրեցեր և ընկալար զերանելի և զերջանիկ զԴանիէլ Սրբազան հայրապետն մեր, Քրիստոս Աստուած մեր»։

Աղօթքը լմնցնալուն Սրբազանն աթոռը նստեցուցին և Դաւիթ քովը կեցնելով՝ եպիսկոպոսք՝ վարդապետք՝ քահանայք և բոլոր հոգիականք կարգաւեհան Սրբազանին Աչն ու ծունկը՝ իսկ Դաւիթ միայն Աչը համբուրելով մեկուն Կաթուղիկոսութիւնը մնալին ալ Պատրիարքութիւնը չնորհաւորեցին, և իսկոյն աղերսագիրն ալ գրելով Եպարքոսի դուռը դրկեցին, իբր դըրնալով որ ըստ նախնի սովորութեան՝ Դանիէլի անուան վրայ կաթուղիկոսութեան ֆերմանն ու պերաթի չնորհուի, և Դաւիթ ալ հեռևեալ առաւօտուն՝ որ կիրակի էր, նախ սուրան երթալով օրհնեց Աչը, և ծանոյց Դանիէլ Սրբազանին կաթուղիկոս ընտրուիլը։ Դաւիթ խօսքն աւարտածուն պէս սանան երեսուն Դանիէլ, օրհնեց ընդհանուր ազգը, և սկսաւ իշխանաց խոհականութիւնը, և հասարակ ժողովրդեան բարեպաշտութիւնը, և նախընթաց աւուր ժողովին մէջ եղած որոշմունքն ալ ծանուցանելով ըսաւ, «ինչպէս որ Մովսէս զՅեսու, և Եղիա զԵղիսէէ, այսպէս ալ մենք համնկամութեամբ պերճապատիւ իշխանաց, և երեկեան հանդուման ժողովոյ մեր հարազատ Եղբայր Դաւիթ Արքեպիսկոպոսը մեր տեղը Գաղաքիս Պատրիարքական Աթոռին յաջորդ՝ և ձեզ առաջ ընտրեցաք, և ինչպէս առաջին Յովհաննէս Պատրիարք զՅակոբ յաջորդ ընտրելու առեն իւր մտատնքն անոր մատը դրած էր, ահաւասիկ ես ալ կընեմ իմ սիրելւոյս» ըսելով հանեց մատանին իւր մատէն, և Դաւիթի մատը դրաւ, և ճակատն համբուրելով չնորհաւորեց Պատրիարքական իշխանութիւնը, Դաւիթ ալ անմիջապէս Դանիէլի Աչն ու ծունկը համբուրելով չնորհաւորեց Կաթուղիկոսութեան Սրբազան պաշտօնը, ժողովուրդն ալ առնք սեռներով ուրախութեամբ լցուած փառք և դոհութիւն մատոյց Աստուծոյ։

Այս միջոցին բոլոր եկեղեցականք զգեստաւորած պատրաստ կեցեր էին։ Սրբազանը խօսքն աւարտածուն պէս Դաւիթ պատուական շուրջառ մը հագուցին, գլխընեն ալ խորհրդաւոր չապականներ երկելով առին Պատրիարքարան Փոխանորդին կեցած եկեղեցւոյն մէջ իր համար պատրաստուած աթոռը նստեցուցին, որպէս զի հոն նըստի Պատրիարքը, (բուն պատրիարքական աթոռը Կաթուղիկոսին յատկացուցեր էին) մինչեւ դրքերը լմնցնալով իւր

տեղն երթայ Կաթուղիկոսը։

Հետեւեալ օրը՝ որ երկուշաբթի և ապրիլի 30 էր բոլոր ազգը Դաւթի Պատրիարքական վերարկուն հագնելու հանդէս եղին ներկայ դառնալու փափաքով այր եւ կին ծեր եւ տղայ անհամար բազմութեամբ փողոցներուն երկու կողմերն եկեր լեցուեր էին. բայց ո՛ր չափ մեծ եղաւ ցաւերնին, երբ այս ակընկալութիւնն պարապն ելաւ։

Այս պատճառաւ եղած էին Յովսէփայ եւ Յովհաննիսի կուսակիցները, Յովսէփեանք Դանիէլի, Յովհաննիսեանք ալ Դաւթի հակառակ էին, եւ անանկ հնարքներ ալ բանեցուցեր էին, որ երկուքին ընտրութիւնն ալ ետ մնայ։ Յովսէփի Ռուսիոյ մեծամեծաց թուղթեր ղրկել տուած էր Թամարով Պօղոսյ Գեռապանին, որ ամէն չանք և ամէն հնարք ի գործ դնէ Կաթուղիկոսութեան հրովարտակը Յովսէփայ անուան վրայ հաննել տալու։ Գեռապանն իր դործն հոգացեր էր, ազգայնոց կողմանէ միայն առիթ մը տալիքը պակսէր, եւ ասիկայ ալ ղրկեց հանեց Ս. Էջմիածնէն Գէորգը, (որ Գեռապանին մարդն էր և Յովսէփայ ալ բարեկամ) Գալուստ Նալբանկին ձեռօք ազդին մէջ խռովութիւն հանելով, այն պէս ուսադ ընելով ղողոմելին՝ որ եթէ Դաւթի ընտրութիւնն ետ մնայ, հարկաւ Պատրիարքն ինք կըլլայ։ Եւ մտածելով որ նախ իրանին պահուած մնալով բան առած չերթար, խորհուրդ տուաւ Գեռապանին՝ որ Գալուստին աղաչութեան ճարը տեսնէ Գեռապանն եպարքոսի Գունէն Գալուստի աղաչութեան հրամանագիրն ուղէց։ Սակայն Գունը կը կենդ պէտ է ըսելով չընդունէց, ուստի Պատրիարքին ղրկեց որ Գալուստի աղաչութեան աղերսագիրն ինք տայ, ղրկոց Արքատանը եւ Գալուստ ուրբաթ վերջ աղաւաղեալ, և Պատրիարք ըլլալու յուսով եկաւ Պատրիարքարանի դիմացի սենեակը այնչափ վստահ էր իւր Պատրիարք ըլլալուն վրայ՝ որ Աղայեկովեանի և Թարագամանցոյ Մինասին խրատով պարտամուրհակ ալ տուած էր Յակովբ խալիֆային՝ որով կխոստանար վճարել ամեն ծախք, միայն թէ գինքը Պատրիարք ընելուն ճարը նայի։ Յովսէփեանք Դանիէլի ընտրութեան հակառակ այս ընթացքը բոներ էին, իսկ Յովհաննէս Եպիսկոպոս՝ որ իւր հոգեւոր հօրը Զաքարիայի կենդանութեան աչք ունէր, ժամագործ Իւսուֆեան Բարթուղիմէոսի ձեռօք չատ խոստմունքներ ըրած էր ալտղի իշխանաւորաց՝ որ Դաւթի համար եղած ազգային ընտրութիւնը մէկդի ձգելով գինքը նատեցնեն։

Դուռն այս բաներուն տեղեակ ըլլալով՝ ի հաճոյս Թամարովին առիթ կը փնտռեր կաթուղիկոսութեան հրովարտակն Յովսէփայ վրայ դարձնելու և ի չնորհս Յովհաննիսեանց Դաւթի Պատրիարքութիւնը խափանելու. ուստի երբ ազգայինք Դուռն երթալով Դանիէլի կաթուղիկոսութեան հրովարտակին, և Դաւթի Պատրիարքութիւնն հաստատել խնդրեցին, աղերսադրին մէջ դրուած առարկութիւններն ու կխնքները քիչ* են ըսելով, չընդունեցին։ Ուստի հարկ եղաւ նոր բերել աղերսադիրը, և պատճառաբանութեան տեղի չտալու համար հինդ հարիւրէն աւելի մարդոց ինքնել տալով վերտին տարին, տարբ ալ պատասխանագիրն։ «Կաթուղիկոսական համար մի՛ ապանններէն դրուած նամակները իմացնելով մեզի բերէք՝ որ բանը լմնայ։

---

*Շատ անգամ տասը կամ քսան հոգով ալ Պատրիարք հաստատուած էին։

Իմացան աղգայինք լանջին մէջ մեծ խառնուիլը, բայց չէին գիտեր թէ ուր կից է։ Ըսաւ նախ Գանիէլի և Եւ բեմայ, վերջը Գանիէլի և Յովհաննայ անուանց վրայ եկած գրութիւնները թարգմանել տալով մինչև որ դրկեցին Դուռը, բանն ուշանալով առիթ գտան հակառակորդք Տէրութեան երեք հը րամանագրով կատարուած Ազգային օ րինաւոր ընտրութիւնը պարապ հանել։ Իրենց խորամանկութեան գործիք ընտրել անխոհեմ ծեր Նուիրակը։

Շարունակելի։

ԱԻԵՏԱԲԵՐԻՆ ՆԱՄԱԿԱԳՐԻՆ ԴԷՄ

Յոյսը Բողոքական ընտանեաց մը վերադարձին վրայ իւր ուրախութիւնը հրապարակաւ յայտնած առեն չէր կըր նար կասկածիլ՝ թէ զայրոյթ պիտի պատ ճառէ բողոքականաց այն մոլեռանդ մա սին՝ որոնք արդէն կնոջ դարձին վրայ զայրացած էին։ Ա յս այն մասն է բողո քականութեան որ Աւետարանի ձեռին կապասէ թէ « օր մը Հայաստան իրենց Աւետարանին ճշմարիտ լոյսը » պիտի ընդունի, գիտութեանց և Ս. Գրոց հմտութեանց ընդհանրապէս՝ բողոք ները պիտի լսուին, ուղղուին՝ և հե տևաբար բողոքականութիւնը վերնայ։ Իրենց այս յուսալից ակնկալութիւնը Յովհաննու դպմենոյ տակ Նինուէի կոր ծանման մեծ այոյս սպասելոյն կնմանի որ իրենք զիրենք յատահովի կարծելով անթարթ աչօք ուղղակի կդիտեն թէ երբ Լուսաւորչականութիւնը Նինուէի վիճակը պիտի ունենայ։

Եկեղեցւոյ անժխտելի վճիռներու դէմ բողոքելու վարժ բերանները զար մանք չէ որ իւր երկրպագելին հրապա րակաւ տմարդոյն մը դէմ ալ բողոքեն, Յովհաննու վիճակն ու ապրելակերպութիւնն ունեցողներ նախանձամիտ դէմ ալ կբողոքեն, մոլի դէմ ալ կբարձակին, հոգւոյ աչքերնին բանալու տեղ բերան նին կբանան անխմաստ մրմռոցի, հա ւատոյ իրողութեան մը հաչակը դրպար տութիւն կհամարեն, ապացոյցները կը ժխտեն՝ մէկ խօսքով ամեն բան կընեն բայ՝ ի ուղիղ դատել։

Ընտծներուս ճշմարտութեան վկայ են Աւետարերին մէջ Ա. Հ. Ճ. ին երկու անգամ հրատարակածներն՝ որոնց վեր ջինովը ինք իւր մտքին մէջ բան մը ը րած ըլլալուն դաղափարաւ մեծ վստա հութիւն կցոյնէ տակաւին մեզ ամեն կոզ մանէ պաշարած ըլլալուն, և չդրհոլին տա կէն լուսինն հանելու աշխատող անհեթ քին չափ ալ ուրախ է կռնակի վրայ։

Բոլոր մեր դրածներուն դէմ միայն մէկ խօսք մը ունի եղեր ըսելու, այսին քըն թէ « երկու հոգիէ ի զատ յիշեալ ը նտանեաց քով մեղմէ մարդ գտած չէ ոչ ա ռաջ և ոչ ետքը » այսու ամենայնիւ չի կընար ժխտել, ոչ վերադարձեալ կնոջ նուազմանն վիճակը, և ոչ ալ այս պատ ճառաւ բողոքականներու տունէ Լու սաւորչական բարեպաշտի մը տուն վո խադ ըսելուն պարագայները, և եթէ կնոջ նուազմանն վտանգաւոր վիճակը ի րենց յարձակմամբ ըլլալը կըսէ և չխոս տովանիր գոյէ Աստուծմէ ի զատ ու րիշի խոստովանիլը իւր բողոքական ը կեղրանց հակառակելուն համար է։

Յարձակմանն պարագաներուն վրայ մէկ խօսք մը միայն ունեցած առեն կըր կին մկրտութեան խնդրոյն վրայ շատ ը սելիքներ ունինք է, Մաշտոց մէջ կը գտնէ Ոգոտաւինոս կյիշէ, իրենց մկըր տութեան վաւերական ըլլալուն վրայ Ս.

Գիրք վկայ կկանչէ, վերածնութիւնը կժխտէ, և ըսածին հաստատութեան վրայ առանց Սուրբ Գրոց վկայութեան կաստուածաբանէ, կցնորաբանէ, և բոլորքակտ վիճաբանութեան նիւթէ նիւթ ցաթիկ ցու անկերպարան ձևը ձեռք կառնէ։

Ջեմ կրնար հաւատալ մինչև հիմայ հասկնալ չուզած ճշմարտութիւնը՝ այսօր հասկնալու վախճոքով վիճաբանելու եկած ըլլայ, բայց կամայ ակամայ ջուր մաղողներէն մէկն ալ մենք ըլլանք ըսելով գլուխ ձեռք առնելու պարտաւորած ենք։

Կարդաք Ա. Հ. Ճ.ին թէ «վերայիշեալ ընտանիքին դաւիները կրկին մկրտելնուն վրայ, Յոյսին խմբագիրը ոչ թէ միայն քահանային ըրածը կպաշտպանէ, այլ եւ այս օրուան օրս Լուսաւորչական ժողովրդոյն կրթնական ժողովոյն խնդիր եղած բանը կկըսէ կձգէ, ըսելով թէ (կրկնել հարկ եւ պարտէ այն մկրտութիւնը՝ որ ապօրինաւոր եւ կասկածելի է)։ բայց ինչպէս կրցեր են դիտնալ յիշեալ տղոց մկրտութեան ապօրինաւոր եւ կասկածելի ըլլալը»։

Ա. յս տղերը իւր դրած բայց չհասկցածներն են, զոր ես բացատրել կուզեմ, որպէս զի թէ ոչ ինք՝ պէտ ուրիշներն հասկնան։

— Ժողովոյ մէջ ինչո՞ւ համար պիտի եղեր մը վրայ խնդիր կըլլայ, մինչ տակ կինայ, և բացատրելու չուտով չըլլիներ։ — անոր համար որ կարծիքները մեկէն չեն կրնար միատանիլ։

— Չափազանց կարծիքներ ինչո՞ւ հարցուցիր։ — անոր համար որ պրոշմանն եղիակայ եղող կէսը հաւատալա՝ այս ամենուն մոլին առաքելական ալ միակերպ չըմբռնուիր։ Մեր առաքելոն իրենց մկրտութեան վ ըսկզբնութեան հարկը մեր Կոմնական ժողովին մէջ խնդրոյ տակ ինկած ըլլալը եթէ դիտէ, ինչո՞ւ չդիտար թէ իրենց մկրտութեան օրինաւորութեան վրայ կասկած կենալուն համար է, եթէ այս կասկածը չկայ՝ ինչո՞ւ խնդրոյ տակ կինայ, և եթէ կասկածելի ըլլալուն համար խնդրոյ տակ կինայ, Քահանային կասկածելն ինչո՞ւ իրաւացի չըլլայ։

Կրօնական այն խնդիրները միայն կասկածելի չեն, որոց վրայ եկեղեցականք ժողովները բացարձակ վճիռներ տուած են. բայց բոլորքակտական մկրտութեան խնդրոյն մէջ՝ քանի որ դեռ բացարձակ վճիռ մը օրինաւոր ժողովէ եղած չէ, ինչո՞ւ համար քահանային չի կասկածի, և կասկածելի մկրտութիւն մը ապահովութեան համար չմկրտէ։

Վերոյիշեալ տղերը չարելէն յետոյ ինք իր խելքով զմեղ յամենուստէք պատչարելու համար՝ իրենց մկրտութիւնը կասկածելի հանդիսնուս վրայ քանի մը կարծիքական «թէ որ»ներ կաւելցուցնէ, կըսէ։

«Թէոր կկարծէին՝ թէ «կարելի է յանուն Յիսուսի մկրտած ըլլանք», ուշաք էր՝ որ հարցուփորձ ընէին . . . , թէոր Մաշտոցին ծէսերուն համեմատ չմկրտեցնուս համար է, մկրտութեան մը վաւերական կամ անվաւեր ըլլալն որոշողը Մաշտոցը չէ . . . ։

Բայց թէոր մկրտութիւնը վերստին ծնունդ չընդունելնուս համար է՝ ատ ճշմարիտ է՝ որ մենք մկրտութիւնը վերստին ծնունդ չենք ընդունիր, վասն զի վերստին ծնունդը յաւուժմ է, եւ Աստուծմէ ծնածն ալ մեղք չգործեր ու չկրնար ալ գործել, քանզի Աստուծմէ ծնած է»։

Այս «թէ որ»ներուն առաջինը այն ատենս պատասխանի էինք հարձուփորձով սորվիլ, երբ այս համոզումն ունենայինք թէ այս ոք քարոզչին կամ երիցուն հաւատքը այս կամ այն եկեղեցւոյն վարդապետութեան համաձայն է. բայց քանի որ նա «սխալական մարդկիկներու առանդութիւն ընդունելու կամ չընդունելու ազատ է» եւ հետեւաբար ինքն ալ սխալական մարդ մը ըլլալով այսօր

իւր ընածը ընդունելու կամ չընդունելու ազատ սիրոյ ըլլամք այս ուղղութեամբ մարդ իմներէն հարցուփորձի սորվելիքնիս ի՞նչ պիտի ըլլայ. հաստատուն որոշում մը կրնամք առնել — քանի՞ — . . . կարծեմ այսպէս է. կարծեմ սուրբ դրոց իմաստն այս է. կարծեմ ասկէ այդ հեռեւումները կելլէ կամ չելլեր եւ այլն շատ մը կարծեմը սեղով դարձեալ լենդերը ինձի հասկնալի պիտի թողու. թէ եւ նոյն կարծեմներովը բուսական պարզամիտները անօթի ծարաւ պահելու յանդգնած ալ ըլլայ.

Երկրորդ «թէ որ» ով զմեզ ոչ թէ սուրբ դրոց այլ միայն մաշտոցին կանոնին հաւատացեալ ընդունել ենթադրելով կհարցնէ, թէ «Յոյսը կը նայ յուշնել թէ բազքականաց մկրտութիւնը սուրբ դրոց հաւատացեալ չէ». Զարմանալի հարցումն, երբ Յոյսը կը բնական ժողովոյն մէջ քննութեան տակ եղած կասկածելի մկրտութեանն մը վերակրկնութիւնն օրինաւոր դատեց, բազքից թէ ինչպէս կհամարձակի կարել նեռել, հիմնոյ դարձեալ մեզի կհարցնել. թէ բազքականաց մկրտութիւնը Ս դրոց հաւատացեալ է թէ ոչ, այս հարցման պատասխանը ոչ թէ մեզնէ այլ կը բնական ժողովէն պահանջելու էր, եւ ստիպել որ է կամ չէ, իւր վճիռը տայ Ապա թէ ոչ Յոյսն համոզուած է որ այ օրինաւոր մկրտութիւնը վերակրկնելի է, եւ բազքականաց մկրտութիւնն ալ վաւերական չհամարիր ոչ միայն ձեռնադրութեան կոչմանէ օրինաւորութեանը վրայ կասկածելով, այլ մանաւանդ անոր համար որ բազքականք մկրտութիւնը խորհուրդ կամ վերածնութիւն չեն ընդունիր, հը բնէից թլփատութենէն աւելի բան մը չեն համարիր.

Երրորդ «թէ որ» ով մկրտութեան վրայով իրենց վարդապետութիւնը կասկածել ընելով, մենք վերոյհն ծնունդ չենք ընդունիր մկրտութիւնը վասն զի վերոյհն ծնունդը աստուածմէ է եւ աստուածմէ ծնածը մեզք չգործեր եւ չը կրնար այլ գործել» և այլն.

Ողորմելի Նիկոդեմոս երբ ուզգուիտաւ եւ ընդ հանրական եկեղեցին պարտ է վերոյհն ծնանիլ կըսէր զինք բնական օրինօք վերածնութեան անհնարին կերպովն վրայ միտք յաղնինելով եկեղեցւոյ դէմ դեռ Նիկոդեմոսին աւարկութիւնը կսերտաբեր, «վերոյհն ծնունդը յաստուածմէ է կըսէ, և աստուածմէ ծնածները ոչ մեզք կը գործեն, եւ ոչ ալ կրնան գործել» :

Մենք՝ և ոչ թէ միայն մենք՝ այլ և բոլոր Աստուծոյ եկեղեցիները Ս գրոց վարդապետութեան համաձայն կըհաւատանք թէ քրիստոսի տեառն մերոյ ճշմարիտ հաւատացեալները Աստուծոյ որդի են, քանզի՝ որք ընկալան զնա՝ նա նոցա իշխանութիւն որդի աստուածոյ լինել որոյ հաւատացեալ նուն նորա, որք ոչ յարենէ և ոչ ի կամաց մարմնոյ եւ ոչ ի կամաց առն՝ այլ յԱստուածոյ ծնան» : Շարունակելի :

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻ

Ներ առնուսոյդ մէջը իւր հարանեաց օրը խոր մտածման մէջ ընկղմած էր երբոր պատճառն հարցուցին՝ կմտածեմ՝ ըսաւ՝ թէ որո՞ւ հետ պիտի առնուսնանամ, եթէ կրնամ մուսնանամ» :

Յունիս ամսոյ հանելուկն էր փուքք « Քեօրիւկ »՝ եւ Յուլիս ամսոյ հանելուկը՝ « Նամն » :

Բարթուղիմէոս Վ.
Գաբրիէլեան Վ. Թաթարեան
Կարապետ Վ. Պատրիարքական փոխ.
Մկրտիչ Վ. Խրիմեան
Յակ՛ոբ Վ. Գաւազանակիր
Միհէօն Վ. Սէֆէրեան
Ստեփան Վ.
Տ. Յակոբ Քահանայ Իւսկիւտարցի
Տ. Փիլիպպոս Քահանայ Սամաթիացի
Անձն. Սանուց Ընկ.
Աստիկ Շիրինեան
Աբշակ Յակոբեան
Բարունակ Պէյ Բրիթիկեան
Մ. Բառնիկ Սէֆէրեան
Գէորգ Ամիրայ Փափազեան
Գէորգ Յակոբեան
Գէորգ Պէյ Եբամեան
Գրիգոր Ալեամձեան
Կարապետ Ամիրայ Պալեան
Կարապետ Իւթիւճեան
Կարապետ Յ. Փանոսեան
Կարապետ Պ. Տագէսեան
Համբարձում Ալամձեան
Հայրապետ Յովհաննիսեան
Վազար Գալենտէրեան
Ճանիկ Ամամեան
Մանկասար Շալճի
Մանուկ Պարոնեան
Մատթէոս Պէյրիկձեան
Մարտիրոս Թովմասեանեան
Մինաս Թաշճիպաշեան
Մ. Սիրաժէլ Լիւցէրի Ռօզ
Մելքայել Յակոբեան
Մկրտիչ Նիշանեան
Մկրտիչ Մէզղուրեան
Մկրտիչ [illegible]ամձեան
Յակոբ Յովհաննէսեան
Մ. Յակոբ Նէրսիսեան
Յակոբ Միլայելեան
Յարութիւն Էֆէնեան Սարրաֆեան
Յարութիւնեան Լուսր. Ս. Հրեշ. Եկեղեցւոյ
Մ. Յարութիւն Յովհաննէսեան
Յարութիւն Սրմաճեան
Յովկիմ Չէնէրճեան
Յովհաննէս Խոճիճեան
Յովհաննէս Ճիրմէճեան
Յովհաննէս Շրխանց
Յովհաննէս Պալըքճեան
Յովհաննէս Էֆէնեան Հոլուեանց
Յովհաննէս [illegible]
Յովհաննէս [illegible]
Յովհաննէս Պէյ Տատեան
Յովհաննէս Տէրոյենց
Յովհաննէս Վարժապետ Պռուսացի
Յովսէփ Փաշայ Վարդանեան
Յովսէփ Գաֆաֆեան
Պօղոս Եաղճեան
Ղեւոնդեոս Պէյլիկճեան
Սաֆակ Փէշտիմալճեան «Հ օր»
Սանուց Ընկ. Մայր Դպրոցին
Սարգիս Պէյ Կ. Պալեան
Սարգիս Մամճեան
Սեդրաք Արմաքէշեան
Սիմոն Գաբամաճեան
Սիմոն Պէյ Պ. Տատեան
Սուբհի Ա.
Ստեփան Ամիրազով
Ստեփան Աբթինով
Ստեփան Փափազեան
Վարդերես Մխաբեան
Փեթրոք Աչեանաբեան
Քրիստոսատուր Վաղարշեան

ԴՐՆՃՐԱՐ

Տ. Յովհաննէս Մ. Կարապետեան
Տ. Սարգիս Սարգսեան
Տ. Կարապետ Տ. Կարապետեան
Մ. Գրիգոր Գասպարեան
Գրիգոր Մելքոնեան
Խաչատուր Ադամեան
Կարապետ Դրըզեան
Մանուկ Թըլբըրեան
Մ. Մկրտիչ Ալաճաճեան
Մ. Յակոբ Վարդանեան
Յակոբ Ծատրեան
Յարութիւն Տէրտէրեան
Պետրոս Դրըզեան
Պօղոս Մէմիշեան
Պօղոս Էմէրեան

ՂՈՒՐՏՊԷԼԷՆԿ

Ազարիա Լաֆճեան
Մ. Անանիա ափառեան
Եղիսէ Կախկախեան
Եղիա Ջափառեան
Մ. Թադէոս Խրայելեան
Թամէոս Տէտուէեան
Կարապետ Եազճեան
Մ. Մանուկ Փէքտաճեան
Մինաս Սէֆէրեան
Մկրտիչ Պետիկեան
Մ. Յակոբ Փէքտաճեան
Մ. Յակոբ Բէլէչեան
Յակոբ Թէրզեան
Մ. Յակոբ Վէլիեան
Մ. Յարութիւն Բէլէչեան
Յովհաննէս Պօղիեան
Մ. Պատուական տէստիճեան
Պետրոս Կասպարիկեան
Մ. Պօղոս Սէֆէրեան
Մ. Պօղոս տրոյտարեան
Մ. Սերոբէ Պետիկեան

ՄԱՆԻՍԱ

Յակոբ Յ Փափազեան
Յովհաննէս Վարժապետ Կարապետեան
Յարգիս Տ. Կարապետեան

ՄԵԾ ՆՈՐ ԳԻՒՂ

Յ Սահակ և Սիոն Ա. Խաչաբեան
[illegible]
[illegible]
Տարեդարձ ընկ. Ի Ճարտար Թաղ
Թաղոց
Վարդանանց ընկ. Ի ստորին Թաղ

ՄԻՋԱԳԻՒՂ

Թաղոց
Մկրտիչ Մ. Նիկողոսեան

ՄՈՒՇ

Վարդան Մամիկոնեան
Վրժրն. Ս. Մարմինէ «Նուէր Վ. Մ.»

ՄՈՒՐԱՏՃԱՅ

Տ. Գէորգ Քահանայ

ՆԻԿՈՄԻԴԱՅ

Տ. Յակոբ Քահանայ
Խաչատուր Վարժապետ Ճէննէթեան
Թադէոս Մ. Յ. Վաղարշեան
Թանդապան Վերծանութեան
Խոսրով Թ. Էսկիճեան

Մ. Կարապետ Ե. Խ. Գասպարեանց
Մելքոն Սուքիասեան
Մ. Յակոբ Խ. Կարապետեան
Մ. Յակոբ Յ. Խ. Գասպարեանց
Յակոբոս Մկրտիչ Տօպրաշեան
Յովհաննէս Մ. Յ Վազարսեան
Վրժրն. Աղէկ «Նուէր Հագիի Պէյի»

ՆՈՐ ԳԻՒՂ

Մարտիրոս Ախտուակալ
Ղազոս Տ. Սարգսեան

ՋՄՇԿԱՒԱԳ

Համբարձում Սարը Քէշիշեանց
Մերկէր Ախիկեան

ՊԱՐՏԻԶԱՆ

Քահանայք
Ափգար Թովմայեան
Հարսեղ Ալիշանեան
Գէորգ Շիրինեան
Գէորգ Լիլլօզեան
Մ. Գրիգոր Տ. Անդրէասեան
Մ. Գրիգոր Մալխասեան
Գորոս Մ[illegible]նասեան
Մ. Խաչերես Յ. Խաչերեան
Մ. Կարապետ Տ. Կարապետեան
Մ. Մկրտիչ Յ. Խաչերեան
Մ. Մկրտիչ Տ. Յակոբեան
Յակոբ Վարաւելեան
Յարութիւն Ա[illegible]ազեան
Յովհաննէս Մկրեան
Յովհաննէս Պօղիկեան
Ուսումնարերաց ընկերութիւն
Ղազոսիկ Շամլըեանեան
Ռուբէն Ձէննաղեան
Բ. Սահակ Նալպանտեան
Վրժրն. աղէկ անց «Նուէր Հագիի Պէյի»

ՊՐՈՒՍԱ

Յովակիմ Ամիրայեան

ՎԵՆԵՏԻԿ

Մխիթարեան Հայք

ՏԱՂԳԻՒՂ

Տ. Գալուստ Քահանայ

ՏԷՆԻԶԼԻ

Տ. Նէրսէս Քահանայ Պարտիզակցի

ՏՐԱՊԻԶՈՆ

[illegible]. ընկ. «Մ[illegible]. Մախուխանի»

ՓԱՋԱՐ ԳԻՒՂԻ ԴՊՐՈՑՔ

Բալո Զէնկիլէրի
Իպրոց Շախշախի
Իպրոց Խըրճ գիւղի
Իպրոց Չուխուր գիւղի
Իպրոց Քարթիլ
Իպրոց Եալախաէրէլի
Իպրոց Մէրսէկէօղլի
Իպրոց Քէրէմէճի
Դպրոց Սէօլէօղլի

ՓԱՐԻԶ

Յովհաննէս Պէյ Պ. Տատեան

ՕՎԱՃՐԽ

Մ. Մկրտիչ Մ. Զաքարեան

ՖԷՐԻԶԼԻ

Տ. Մարտիրոս Քահանայ
Խաչատուր Տ. Պօղոսեան

ԳԱՑՄԱՆ ՆՊ ԸՆԿԵՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՑՈՑՍԸ կ'բատարակուի ամեն ամսոյ սկիզբն 24 երես քառածալ դրուք
Տարեկան գինն է առանց ծախուց ճանապարհի եւ կանխիկ հատուցանելի
երեսուն դահեկան ։
Սաորագրութիւնք Օգոստոսի սկիզբէն կսկսին ։
Միայն մէկ ամսաւորին գինը Ճ դուրուչ ։

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ· Պ· Ցովսէփ Գաֆաֆեան Գրավաճառ 'ի Մահմուտ փաչայի
Ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ· Հայրապետ աղայ Շահվէքլեան ։
Ի ԿԱՐԻՆ ԵԻ Ի ՇՐՋԱԿԱՑՍՆ· Ցովհաննէս աղայ Տ· Սարգսեան Տարօնցի ։
Ի ՆԻԿՈՄԻԴԱ ԵԻ Ի ՇՐՋԱԿԱՑՍՆ· Մ· Ցակոբ աղայ Ց· Խաղէզ Դասապարեանց ։
ՑԱՏԱԲԱԶԱՐ ԵԻ Ի ՇՐՋԱԿԱՑՍՆ· Մ· Ցարութիւն աղայ Տայլէրեան ։
Ի ԿՈՂՄԱՆՍ ԿԷՑՎԷՑԻ· Ցակոբ Պատուելի Պէյլէրեանց ։
Ի ԳԱՐՏԻԶԱԿ· Մահտեսի Մկրտիչ աղայ Տ· Ցակոբեան ։
Ի ՄԵԾ ՆՈՐ ԳԻՒՂ ԵԻ Ի ՇՐՋԱԿԱՑՍՆ· Սուփհան աղայ Պալթայեան ։

ՆԱՄԱԿ ԿԱՄ ՑՕԴՈՒԱԾ ՈՒՂՂԵԼԻ Է ՀԵՏԵԻԵԱԼ ՀԱՍՑԷԻՒ

Առ
. . . Թմբագիր եւ Տնօրէն Միաբանութիւն արմաչու Զ· Ս· Սատուա
Դամնի վանաց Ի Տպարանն ։